

CIGÁNYFŰRŐ

KISEBBSÉGSZELLEMI MŰVÉSZETI ÉS KÖZÉRZETI FOLYÓIRAT

Ady Endre

CARNEGIE MILLIÓJA

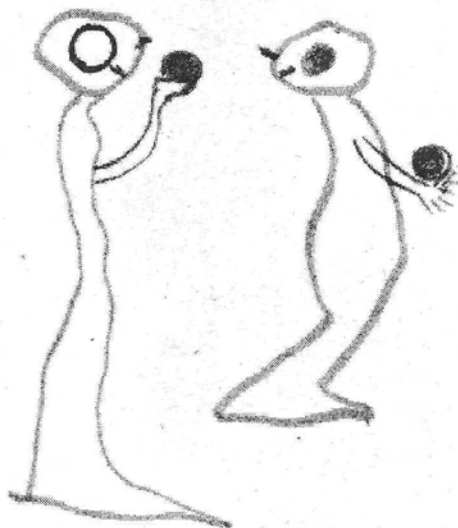
Carnegie, a gazdag Carnegie, a nemes és adakozó Carnegie egyszer elhatározta, hogy a papoknak is juttat egy kis pénzt. Küldött hát egymilliót az amerikai hittérítő társaságnak. Téríttessenek Krisztushoz e kis pénz által tévelygő vadakat.

Carnegie azonban visszakapta a pénzét.

– A mi szent célunkra nem kell olyan pénz, amelyhez ezreknek a könnye tapad.

Carnegie nem haragudott meg. Egy kicsit búsan válaszolt: – Való, ó, tiszteletes testvérek, hogy minden összegyűlt millióhoz ezrek könnye tapad. De nemcsak a milliókhoz. Mindenhez, ami e világon támadt és növekedett. Ő, tiszteletes testvérek, az evangéliumhoz sokkal több könny tapad, mint az én millióimhoz. És ugye mégsem küldik vissza, annak, aki küldte? Ne ítélj, hogy ne ítéltesél.

És Carnegie elküldte millióját ama vad emberszülők könnyeinek enyhítésére, kiknek gyermekeit elragadták a kegyes hittérítők.

8. Egy véleményen

„Aligha hiszhetjük, hogy olyan körvények csillapíthatják majd le az előítéleteket, melyek pusztán léte már felkorbácsolja az előítéleteket”
(G.W. Allport)

SZERZŐINK:

Antal István
Balogh Attila
Eörsi István
Forgács Rezső
Györgydeák György
Ladik Katalin
Neményi Zsolt
Noszkai Gábor
Judith Okely
Paul Román
Tamás Amaryllis

SZEMELVÉNYEK:

...A sors iróniája, hogy míg az antropológusok megróják a cigányokat azért, hogy „ellopják” a nagyobb társadalmak dalait, történeteit és szókincsét, előbbieknak semmi kifogásuk más gádzsók eszméinek és tényeinek eltulajdonítása ellen.

... ha elkapja a kreativitás, minden emberből előbújik az önkéntes rendőr. Hát még ha a rendőrből az önkéntes!

Térbeli viszonyok ábrázolásában a csendes féltéke többet tud, absztraktabb, mint a beszélő agyfél. Talán ezért csendes az Isten, s ezért üvölt az ember. A néma féltéke látszik „harmonikusabbnak”.

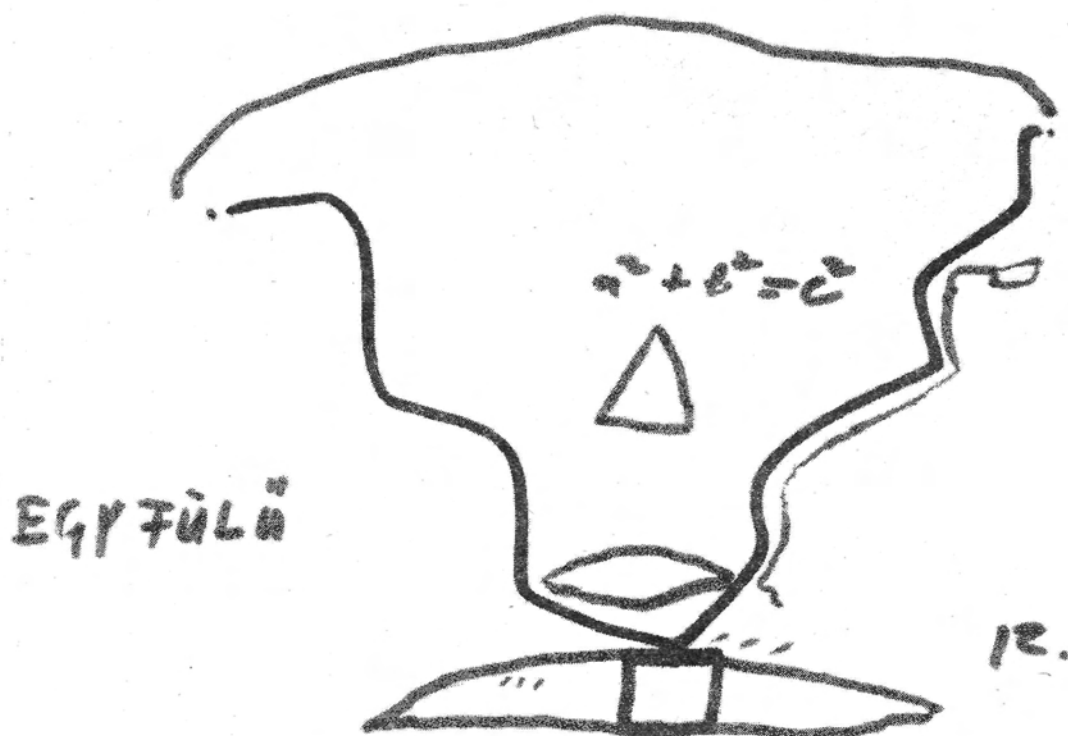
KÉTFÉLTEKE – KÉTTUDAT?

Őneki talán szakmája, nekem állapotom miatt látszott szükségesnek a közös rajzolás. A rajzvallomás bensőnket föltárja, s ezt a már-már régészeti szempontúságot fölismerve, haladtunk egyre lentebb az idegrendszer rejtett kultúrtörténeti rétegein.

Ő elkezdett egy rajzot, én befejeztem és címet adtam neki. Majd én kezdtem el egy új rajzot, ő fejezte be és címet adott neki. Próbáltam csalni: a magamról kifelé üzenő szépséget, jószágot piszmoztam a papírra, de ő ezt elfogadta, sőt, tovább szépítette, s ettől olyan őszinteségre kényszerített, hogy a bűn és a büntetés fogalma egylényegű, a jogi érvelésektől független cselekedetté, rajzolásává vált. A gyónás teljes felelősségét éreztem, miközben a rajznak csupán a fele volt az én munkám, a szégyen egyszemélyes, néma ceruzázás-bűnbánat, a papírlap közös. Ott rejtett bennem a skizofrén transzcendencia, a kettémetszett agy isteni és emberi részletekben.

Húsz éve még abszurd lett volna az az állítás, hogy az ember bal és jobb agyféltekéje két különböző tudatszintet, lelki folyamatot, két külön egyéniséget képvisel. Azaz: két különböző én lakik bennünk, nem a sokat emlegetett „jó” és „rossz” – hanem egy „beszédese” és a másik a „csöndes, néma”. A feltételezés nem abszurd. A bal félteke bizonyos dolgokban „többet tud”, mint a néma agyfél – de az utóbbinak is vannak a domináns féltekénél sokkal fejlettebb működései! Térbeli viszonyok ábrázolásában a csendes félteke többet tud, absztraktabb, mint a beszélő agyfél. Talán ezért csendes az Isten, és ezért üvölt az ember. A néma félteke látszik „harmonikusabbnak”.

Balogh Attila

Megjegyzés: A tudományos észrevételeket Hámori József „Az idegsejtől a gondolatig” (1982) című munkájából merítettem, de azért tartom indokoltnak azt, hogy külön ne jelöljem, mert az együtt rajzolás analógiáját érzem.

Judith Okely*

Kulturális alkotókészség és autonómia – nem másolás, csupán választás

TÉR, IDŐ ÉS KULTÚRA ÖSSZEFÜGGÉSEI

A földrajzi helyzet és kultúra közti állandó összefüggés még a letelepedettek esetében is egyre inkább megkérdőjeleződik (Fog Olwig és Hastrup, 1996), saját nemzeti területtel nem rendelkező vándorló népeknél ennél fogva még kevésbé egyértelmű. A nem cigányok által írott cigánológiai tanulmányokat sajnos egy földrajzilag meghatározott helyzetű, kötött kultúra egyre kétségbevonhatóbb, tradicionális képe uralja. Tulajdonképpen ez az, amit találóan a letelepedett életmód legfőbb ideológiájának neveztek el, s kiváltságot biztosít az állandó tartózkodási hellyel rendelkezőknek, de elutasítja a nomád életformát. Az elmúlt években a nacionalizmus váratlan megerősödésével ilyen és ehhez hasonló eszmék éledtek újjá:

„A nemzetiség eszméje új látásmódot alakított ki egyes népeknél, melyek elenyésző tapasztalattal rendelkeznek a nemzeti államra mint demokratikus politikai intézményre nézve. Ezek a népek saját, kulturálisan homogén, tiszta nemzeti egységet akarnak.” (Gilroy, 1993)

A kelet-európai cigányok a nyugatiakhoz hasonlóan egyre sebezhetőbbé válnak, ha feltételezzük, hogy a népek identitása, s valójában az egész politikai jogrendszer megváltoztathatatlanul összekapcsolódik a pontosan kijelölt, földtulajdonjogon alapuló határvonalakkal. Ebből következik, hogy egy letelepedett nép vagy nemzet összekapcsolhatja kulturális identitását a földrajzilag meghatározott területtel és földdel. Népszerű dalok és himnuszok variálják a „szép szülőföldem”, vagy a „hazám zöldellő mezői” témáját. Ezek a képek, metaforák nem igazán hozhatók kapcsolatban vándorló népekkel, például a cigányokkal. Emellett vannak olyan területek, melyek politikai és államhatárokkal nem rendelkeznek, más megjelöléssel azonban igen. Azok a pásztorkodó nomádok például, akik meghatározott időszakokként vándorolnak, az út során azonosítják és térképezik fel tartózkodási helyüket. A hajdani vadászok, mint Ausztrália őslakói,

bizonyos időpontokban vissza-visszatérnek a szent helyekre. A romák történelmében is találkozhatunk kiemelkedő jelentőségű területekkel.

Sem az állandó földrajzi hagyományokat nélkülöző, sem pedig a földjüktől megfosztott bennszülött népek, mint az amerikai indiánok, a maorik és az ausztrál őslakosok nem képesek nemzetként kapcsolatot teremteni kultúrájuk és az önálló, politikailag kötött terület között. Ugyanazon a földrajzi fekvésű, politikailag meghatározott területeken más népekkel kénytelenek együtt élni, mások rendszerébe kell beilleszkedniük, kultúrájuk nem maradhat hermetikusan elszigetelt. A cigányokkal ellentétben azonban politikailag nyomós okok vannak arra, hogy ezek a bennszülött népek, melyek az európai bevándorlás előtt egész kontinenseket népesítettek be, visszaidézzék és helyreállítsák egykori kultúrájukat. Ezek a népek ugyanakkorsaját felfogásuk szerint azóta is újjá- és újjáteremtik ezt a kultúrát. Mások viszont, például az afro-amerikaiak vagy az afro-karibiak, akik rabszolgává válásuk előtt valóban rendelkeztek „szülőfölddel”, az új területeken is kialakítják saját, nem csupán afrocentrikus jellegű kultúrájukat.

„Mindig idegesség fog el, valahányszor Rankin frázisával találkozom, mely szerint *'nem az számít, honnan származunk, hanem, hogy jelenleg hol vagyunk.'* Ez a kijelentés az önmegvalósítás jelenlegi folyamatából létrejövő identitástudatot, a jelen prioritását hangsúlyozza akkor, amikor az eredetmítoszok varázsa egyre inkább előtérbe kerül.” (Gilroy, 1993)

Az eredeti lakóhely szempontjából vizsgált kultúra rekonstruálása még kevésbé elfogadható a cigányok esetében. Egyes tudósok mégis ragaszkodnak ahhoz, hogy a cigányokat egyfajta ősi, önellátó, földrajzilag meghatározott helyzetű egészként láttassák. Így nem csupán egy bizonyos területhez, hanem a múlt mítoszához kötik őket. Ezek után minden a nép és kultúrája elveszett tisztaságát gyengíti, hígítja, esetleg be is „szennyezi”.

A cigányok – vándorlók vagy romák – kultúráját ehelyett a maga teljes egészében úttörő jellegűnek kell tekintenünk, mely a menekültek, egykori hazafiak, emigránsok és a jelentősebb kisebbségek szemében csak tiszteletet ébreszt, mivel maguk is ennek eléréséért harcolnak. A

* (Utószó *A roma kultúra és cigány identitás* című tanulmánykötethez. Szerkesztette: T. Acton és G. J. Mundy.)

cigány kultúra belső koherenciát teremt más uralkodó kultúrák mellett vagy azokkal szemben, ugyanazon földrajzilag és politikailag behatárolt területen. A cigányok saját, fél-autonóm kultúrát teremtenek törvényes, politikailag meghatározott lakóhely helyett. Olyan hasonlóságokkal, összefüggésekkel találkozhatunk, melyre mind a cigányok, mind a nem cigányok úgy tekintenek, mint saját kultúrájukra. Ez természetesen nem ugyanabban az értelemben vonatkozik a vándorló közösségek és a gádzsók egyes csoportjaira. A cigányok fantasztikus ezermesterek, bizonyos dolgokat átvesznek környezetükből, majd saját hasznukra értelmezik át azokat. Az átfedések nem egyszerű utánzások, és nem is a többségi rendszer befolyásának egy látszólag passzív, de fogékony kisebbségre gyakorolt eredményei. A cigányok válogatnak és selejteznek. Viszonzásképpen ők is hozzájárulnak kreativitásukkal a környező többségi kultúrákhoz. A cigányok nem élnek kulturális sötétségben, a cigány – vándorló vagy roma – kultúra saját jogán szinte önálló koherenciát vállal fel. Nem ősi maradvány, mely a cigányokkal örökké szembenálló, domináns nem cigány rendszerek feltételezett, helytelenül elfogadott felsőbbrendűségét fogadja el.

„Egyre világosabb... hogy egy kultúra, szubkultúra, sőt a kollektív tevékenység bármely koherens területe mindig stratégikus és szelektív jellegű. A világ társadalmi túlságosan rendezetten kapcsolódnak össze ahhoz, hogy egy külön, önállóan működő rendszer elszigeteltségét is megengednék... Az óriási iramú történelmi változásokkal ... újfajta öntudat jött létre a kulturális határok megalakításának és értelmezésének tekintetében... A 'kevert' vagy 'történelmi' újabb értelmet nyert fogalma egyre kevésbé fontos az önálló rendszerekre nézve.” (Clifford, 1988)

Az én véleményem az, hogy a cigányok évszázadokon át a kulturális koherencia és identitás élenjárói voltak, jóllehet ugyanekkor „keveredtként” el is utasíthatták volna őket. A cigányok folyamatosan alakítják ki, illetve teremtik újjá kulturális autonómiájukat más-más helyeken, eltérő kultúrák között. A korábbi egység vagy a régebbi lakóhely legalizálásához indiai nyomok után kutatni olyan, mintha lidércfényt kergetnénk. Komolyabban szólván, így nem igazolható a cigányok történelmi leleményessége, kulturális találékonysága.

Az Acton és Mundy gyűjteményes kötetében található dolgozatok a korábbi tudományos és ideológiai vonatkozások figyelembevételével bár, de implicite vagy explicite kétségbe vonják a mitikus, térhez kötött és kulturális ősi elszigeteltség jelentőségét a kulturális legitimitás létrejöttében. Az ún. cigánológusok eklekticizmusa és a fontosabb

tudományágak fejlődése között időbeli lemaradást észlelhetünk. A szociológia, szociolingvisztika, szociálanropológia, a modern folklórtudomány már régóta vitatják azt a XIX. századi nézetet, miszerint a kultúra és identitás meghatározója a „faj”, a „genetika” és a nyelv. A cigányokról nyilatkozó nem cigányok azonban általában ragaszkodnak ehhez a feltételezéshez. Mielőtt tehát a kutatás érdemben folytatódhatott, rengeteg cikknek kellett megbirkóznia ezekkel a csökevényes eszmékkel és feltevésekkel.

Az antropológus Fabián például nehezményezi, hogy más népeket mindig az értelmező szempontjából veszünk figyelembe. Emiatt gyakran időbeli határokat vonunk egy nép köré, mintha annak nem is lenne történelme. Fabianhoz hasonlóan nyilatkozik Willie Reid a skót vándorló csoportok kultúrájáról írott ragyogó kritikájában. Magam is jól emlékszem, mikor Neat a vándorlók tiszteletére készült filmjét 1979-ben az Edinburgh Egyetem speciális konferenciáján bemutatták. A film a mai vándorlókat ügyes sátorverőként, képzett bádgosokként ábrázolta, akik a messzi századokból maradtak ránk. Megdöbbenett ez a mellézköngye. A tiszteletet színlelő „sima” (nem cigány) tudósok rosszul tájékozottak és leereszkedőek voltak. A „nem vándorlók” saját mitikus és nosztalgikus, egyfajta elveszett ártatlanság felé való elvágyódásuk kifejezéseként használták fel a vándorlók ábrázolásmódját. A sátorveréssel egyébként az újkori vándorlók is teljesen tisztában vannak.

POLITIKAI GAZDASÁGTAN

Braid találóan emelte ki, hogy a vándorlók identitásánál döntő szerepet tölt be a másság-tudat és a megosztott látásmód. Kissé idealisztikus magyarázatából hiányolom az anyagi feltételekre való hivatkozást, mely megteremthetné a vándorló csoportok világnézetének alapjait, azaz a cigányok és gádzsók közti gazdasági-politikai kapcsolatokat. Hiányzik az interaktív megközelítés. A tanulmányból azonban mégis kiolvasható, hogy a cigányok egy már meglévő gazdaság előnyeit is ki tudják használni. Érdeemes rámutatnunk, hogy amikor a nem vándorlók szerint a vándorló csoportok tagjai lusták és képtelenek folyamatos munkára, ugyanúgy a bérmunka társadalmi és gazdasági jelentőségét hangsúlyozzák, mint amikor a vándorlók sztereotípiáiról nyilatkoznak. A vándorlók alternatív gazdasági tevékenységével szembeni bírálatuk egyfajta etnocentrikus hegemoniát erősít meg, mely nem tűri a jövedelemszerzés más módjait, azaz a bérmunkával szemben tiltakozást. *Ken Lee* is inkább a faji

identitás folytonos alakulását hangsúlyozza, minthogy az ősi múlttól tenné azt függővé, bár egyetért azokkal a nem cigány tudósokkal, akik az indiai eredetet és hovartartozást teljes mértékben elfogadják. Az Ausztráliában történtek után elképzelhetőnek tartja, hogy azok a romák, akik elszórtan más kontinensre, más politikai-gazdasági területre kerültek, esetleg az asszimilációt választják. Főérve, hogy egy etnikai csoport valószínűleg túlélő lesz, ha megfelelő, bár nem túlnyomó ellenállással bír. A multikulturális társadalmakban, így például Ausztráliában, a romák csoportja könnyen asszimilálható. Ken Lee ezek mellett elismeri, hogy még nem áll rendelkezésére megfelelő mennyiségű információ az ausztráliai romák életkörülményeiről.

A multikulturális Ausztráliáról festett idilli portré azonban megkérdőjelezhető, minthogy nem ábrázolja, sőt inkább elleplezi a múltbeli fajirtást, a kontinens jogos tulajdonosai, a bennszülött őslakosok ellen irányuló állandó erőszakot, a fajüldözést. Egy olyan országban, melynek népessége – Európával összevetve – főként bevándorlók-ból áll, az állam megengedheti, hogy jótékonykodjon a bevándorlók-kal a többségi bennszülött népek kárára. Utóbbiak földtulajdonjogai folyamatosan gyengülnek, miközben „másságuk” miatt ők maguk válnak gyűlöltté. A cigányok, akárcsak a zsidók, történelmileg „másoknak” számítottak Európában, de ez Ausztráliában nem fordulhat elő, pontosan azért, mert a rasszizmus főként az ellen a bennszülött kisebbség ellen irányul, mely valaha többség volt.

További okok következtében úgy gondolom, Lee feltevései nem bizonyíthatók. Vegyük például az USA-beli romák esetét, ahol a csoport évtizedekig el tudott rejtőzni a nyilvánosság elől. A romák létezéséről sokáig nem is tudtak. A romák valójában alapvető autonómiával és identitástudattal rendelkeztek, de általában ugyanúgy mozgásban voltak, mint mások, például az amerikai indiánok. Láthatatlanságuk tehát nem azt jelentette, hogy beolvadtak. Sőt, bár látszólag hátrahagyták nomád életmódjukat, s letelepedésért folyamodtak, ez nem vonta maga után azt, hogy ott maradjanak, mivel időszakos munkáik miatt állandóan költözködtek.

Az ausztrál esethez kapcsolódva még egy összehasonlítást tehetünk. Magyarország oláh cigányai a kommunizmus éveiben, 1989 előtt kaptak ugyan szállást, de az USA-val ellentétben, le is telepítették őket (Stewart). Mégis ugyanúgy visszautasították a beolvadást. Lee anyaga arról is beszámol, hogy a lakókocsival való közlekedést kevésbé korlátozzák Ausztráliában. A cigányellenesség – Hancock bizonyítékai alapján – valóban sokkal elterjedtebb az USA-ban, ahol egy 1992-es felmérés szerint a megelőző

huszonöt év legkevésbé megtűrt faja a rasszista sztereotípiák szerint a cigány volt. Az még nem világos, hogy a válaszadók tudtak-e a romák jelenlétéről az USA-ban, vagy csupán az európai kultúrkör sztereotípiáit vették figyelembe. Kiderülhet, hogy az ausztráliai romák az amerikaiakhoz hasonló rendszer szerint élnek. Ugyanakkor bebizonyosodhat az is, hogy Lee egy etnikai csoport túlélésének vagy szétesésének hatását érzékelteti magával ragadó példájával. Amennyiben így volna, azt hiszem, nem annyira a nagyobb társadalom ideológiai szembenállásának hiánya magyarázza a romák látszólagos integrációját és beolvadását az ausztrál társadalomba, hanem inkább a gazdaság azon területeinek hiánya, melyet a romák kellőképp ki tudnának használni.

Lee mindazonáltal utal arra, hogy az ausztráliai romák főként térbeli rugalmasságot és önállóságot biztosító foglalkozást választanak, de persze nem vándorolnak, ugyanúgy választanak járműveket maguknak, és ugyanúgy közlekednek, mint a nem romák. Ez nem azt jelenti, hogy elvesztették volna identitásukat. Itt további kutatásokra van szükség, állítja Lee, és néhány döntő kérdést vet fel. Megerősíti, hogy egy etnikai csoport szívósságát nem feltétlenül a genetikai örökség, a faj, a „szülőföld”, vagy a nyelv határozza meg. Az etnikai elkülönülés és túlélés speciális és változékony történelmi összefüggések folyamatos eredménye. Egy „nép” leszármazottai megválaszthatják identitásukat. Az ősi történelmek nem feltétlenül meghatározó tényezők. A származás manipulálható, eltörölhető, újjáéleszthető vagy akár megerősíthető.

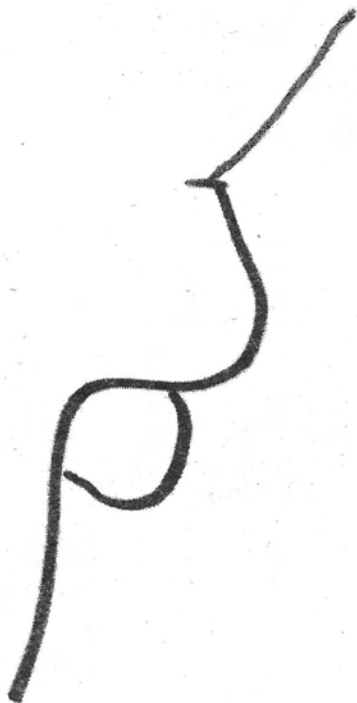
Lee hangsúlyozza a többségi társadalmakban fellépő ellenállás szerepét. Figyelembe kell vennünk, hogy az ellenállás maga a csoport számára fontos tényező. Az uralkodó társadalomban pontosan azért növekedhet a rosszindulat, mert a kisebbség értelemszerűen mást akar.

Stewart tanulmányából ez világosan ki is derül: a magyarországi oláh cigányok megtagadták a kommunisták által diktált paraszti munkaerőcserét. A cigányok másmielnyen akarnak lenni, visszautasítják például a bér-munkát, és olyan megélhetést keresnek a gázdzóknál, ahol nem ellenőrzik őket. A romák politikai, ideológiai vagy gazdasági célból kihasználják a földrajzilag, gazdaságilag rugalmas területeket, ahol csak lehet. Ez az ellenállás megalapozott tapasztalatok eredménye, s egy másfajta világnézetet feltételez. Az oláh cigányok, mint a világ minden táján, inkább kockáztatják a rövid ideig tartó nyomort, mintsem egy gázdzó főnöknek engedelmessé válnak a munkahelyükön. Stewart a kommunista Magyarország oláh cigányainak esetével bizonyítja, hogy a cigányok még ott is szembeszállnak az állami ellenőrzéssel és az asszimilációs politikával, ahol megtiltják vándorlásukat és bér-

munkára kötelezik őket. A cigányok nem hivatalos, önálló gazdaságban próbáltak meg dolgozni, a kommunizmus gyenge pontjait kihasználva. Még ha bérmunkára kötelezték is őket, inkább váltott műszakban dolgoztak, cigány társakkal, hogy valamennyi önállóságot megőrizzenek. Stewart tanulmánya szerint a cigányok egyfajta belső politikai szolidaritást, autonómiát kívántak teremteni. Az oláh cigányok a közösséget, az egyenlő részesedést hirdetik. Ezek a szempontok ugyanakkor jelentős mértékű individualizmussal keverednek. A férfiak azért lókupeckednek, hogy önállóan jólétet teremthessenek. Stewart, sajnos, nem követi nyomon annak hatását, hogy a nőket kihagyják a közös éneklésből, vagy hogy kizárólag a férfiak monopóliuma a lókereskedelem, mellyel „munka és erőfeszítés nélkül is folyik a pénz.” Ezzel szemben az aszszonyok végzik a házimunkát, gyermeknevelést, amiért nemhogy jutalmat, még fizetést sem kapnak.

Kertész-Wilkinson tanulmánya részletesebben írja le az oláh cigányok nemek, valamint fizetett-nem fizetett munkái közti különbséget.

9 É S E R Á K

15.

KULTURÁLIS ALKOTÓKÉSZSÉG

Stewart szerint a cigányok ahelyett, hogy India mitikus szülőföldjének kultúráját hirdetnék, mely leginkább csak a cigány értelmiség számára tűnik fontosnak, egyfajta alternatív, képeiben önálló világot teremtenek zenéjükben, lakóhelyükön, közösségeikben és nyelvükben is. A művészi szférák behatóbb tanulmányozására ösztönöznek a cigányok más, gyakorta erősebb társadalmi formációk között létrehozott újításai. Stewart megfigyelései az oláh cigányok társadalmi és szervezeti szolidaritása és individualizmusa közti feszültségekről szerintem félrevezető lehet, ha a korábbi, ősi önálló rendszerek vizsgálatát helyezzük előtérbe.

Egyes dolgozatok arra kényszerítik az olvasót, hogy újraértelmezze az egyéni kreativitás fogalmát. Jelentem elején használt, a teljes életvezetésre vonatkozott, szélesebb értelemben vett kultúra fogalma mellett a kultúra specifikus jelentéssel is bírhat. Vonatkozhat a zenére, dalokra és művészeti produktumokra. Az egyéni újítás és a kollektív tradíció közti feszültséget kiválóan demonstrálja *David Smith* tanulmánya a kifestett sátoros kocsik esztétikájáról. Bár a cigányok azt állítják, hogy egyikük „lemásolta” a másik művét, nem tudni, rosszindulatból teszik-e. *Smith* az eltérő hagyományokra hivatkozva mindkét festőről elismerően nyilatkozik, egyikük a jelképek világában mozog otthonosan, míg a másik megfigyeléseit és tapasztalatait veszi alapul. A nyugati társadalmak egyéni tehetségről alkotott fogalma történelmileg és kulturálisan meghatározott. Mi több, nem is érvényesíthető minden nyugati kultúrában. Összehasonlítást tehetünk például a görög ikonfestészet hagyományaival, ahol a festőt az alapján ítélik meg, hogy képes-e meghatározott stílust reprodukálni. Nem az újat alkotó egyéni tehetségen van a hangsúly. A sátoros kocsik kifestő cigányok tehetségét nem csupán az újítás, hanem a kivitelezés szempontjából is meg kell vizsgálnunk. Az új környezetre átvitt imitáció is fantasztikusan szép lehet.

A harmincas években *Jimmy Berry* festőművész órákat töltött azzal, hogy az Axminsternél és másutt kirakott, cigányok által készített szőnyeget bámulta, s ez óriási hatást gyakorolt technikájára (*Smith*). Tökéletes példája ez a cigányság művészi sokoldalúságának: valamit kiemelni az uralkodó rendszerből, és új jelentéssel felruházva beolvasztani a cigány kisebbségi környezetbe. Az antropológusok egyre fontosabbnak találják azokat a módszereket, ahogyan a gyarmati bennszülöttek gyarmatosítóikat utánozzák. Korábban ezt alkalmazkodásnak tekintették, pedig valójában kihívó jellegű újraértelmezés, illetve

átfordítás. A tiszta, érintetlen kultúra kritériuma tehát itt sem helyénvaló.

Hasonló jellegű kreativitásról számol be *Lapage*, amikor *Vekerdí* elemzését mutatja be a magyar kultúráról. A nem cigányok szóbeli kultúráját átvéve a cigányok azonnal meg is változtatják azt, „a cigányok a kölcsönvétel pillanatában és a dal előadása alatt is változtatnak a szövegen”. *Vekerdí* sincs azonban tisztában azzal, hogy ez egy máig el nem ismert, külön kulturális forma. A cigányok kreatív változtatásait csupán véletlenszerűnek találja.

Willie Reid arra is rámutat, hogy a nem cigányok a vándorlókat és a cigányokat nem annyira az indiai kultúra maradványain, mint inkább egy letelepedett nép múltjának „autentikus” relikviáin és hordozóin keresztül igazolják. Minthogy Skócia Angliával szemben alárendeltnek, gyarmatnak tekinti magát, a skót folkloristák és nacionalisták megpróbálják kisajátítani a skót vándorló (cigány) közösségek kultúráját, de nem „valódi” cigány, hanem „autentikus” skót kultúraként. A vándorlókat a „skót szájhagyomány angolok által meg nem fertőzött élő emlékeztetőinek” tekintették.

A cigány kultúrában indiai elemeket kereső ciganológusokkal ellentétben a skót folkloristák skót motívumok után kutatnak, s így a skót vándorlók által hozzátett, vagy éppen kihagyott saját értelmezés teljesen eltűnik. *Reid* tömören így fogalmaz: „A skótokat/vándorlókat más európai cigány/vándorló csoportokkal együtt kellene megvizsgáljunk ahhoz, hogy megállapíthassuk, mennyiben járulnak hozzá a befogadó társadalmak hagyományainak megőrzéséhez azzal egyidejűleg, hogy saját identitásukat is meghatározzák. Azt kell megnéznünk, hogy az európai folklor-reprezentálása milyen mértékben befolyásolta saját kultúrájukat, miközben európaiként vándoroltak más európai népek között, átvéve és elvetve azok kultúráinak egyes elemeit.” (kiemelés: J.O.). *Reid* más kutatókkal egyetemben azt állítja, hogy a vándorló közösségek szájhagyományon alapuló művészetét nem statikusnak, hanem dinamikusnak kell tekintenünk.

Smith az uralkodó társadalom művészi produktumokra gyakorolt hatásáról, s a cigányok ezzel szembeni innovációs készségéről számol be. Az „egyetlen ecsethúzásos”, „gyorsan száradó” festészeti technikák igen jelentősek voltak, mivel így a művek hamar elkészültek, hisz tartani lehetett attól, hogy a gádzsó hatóságok miatt költözködni kényszerülnek. Egy cigány művész állítólag hajópadlót használt palettának, és az út menti füvekből készített magának ecsetet. A művészeti tevékenység ilyen rugalmasságát csak csodálni lehet.

A lovasszekerek korszaka után hamarosan kiderült,

hogy a motor húzta kifestett lakókocsik sokkal sebezhetőbbé teszik a cigányokat a rendőrség és az ellenséges magatartást tanúsító gádzsók előtt. Az újfajta díszítő tradícióból így csupán a kordék és néhány szekér maradt emlékül. A szekerek már nem funkcionális, inkább szimbolikus szerepet töltenek be a cigányoknál, főként a letelepedetteknél. A festészet ezek után sokkal kidolgozottabbá vált, a kulturális különbségek pontosan kifejeződtek. Az új tradíció a megváltozott körülmények között, azokat kihasználva jött létre.

Lapage is elutasítja a valaha uralkodó paradigmát, miszerint a szóbeli folklór csupán a magasabb rendű irodalom hátrahagyott romjaiból áll. A cigányok számára még inkább kedvezőtlen ez a feltételezés, miszerint a cigány szóbeli irodalmat, mint az egész kultúrát, az indiai hagyományok szempontjából kell megvizsgálni. *Lapage* felhívja a figyelmünket arra a jól ismert előítéletre, hogy a cigányok „életmódjuknak megfelelő környezetbe helyezéssel, cigány szereplők hozzáadásával ellopják és átalakítják” más népek történeteit. Pedig ez a fajta alkotókészség dicséretet érdemel. Vagy itt van például *Sampson*, aki azt sajnálja, hogy „az eredetileg Indiából származó luri-dalok elveszíthetik eredeti jellegüket”. A megszállott indológus nem is látja a mindig változó, élő cigány kultúrát. Ez a fajta purizmus nemcsak az indiai származás mellett voksolókat, de a többi vándorló csoportot is kirekeszti.

Lapage megerősíti *Mayall* és *Acton* azon állítását, hogy a nem faji alapon történő csoportosulások bizonyítékul szolgálhat a történelem során kötött rengeteg „vegyes” házasság. Én ezt tovább is vinném, mégpedig úgy, hogy a cigányokat kulturális csoportként vizsgálom, amennyiben ez utóbbi még valamiféle elszigeteltséget feltételez. A „külön” kultúra fogalma tönkretelheti a más kultúrákból koherens produktumot létrehozó cigányok tehetségének és kreativitásának értékelését. Ebbe a hibába esett sajnos *T.W. Thompson* is, és csak sajnálhatjuk, hogy az a fajta gyűjtő volt, aki a mitikus elszigeteltséget részesítette előnyben a szinkretikus alkotásokkal szemben. Emellett mégis meggyőződésem, hogy bizonyos alakok és témák kifejezetten indiaiak, illetve európai jelenlétük egyedül a cigányoknak köszönhető. *Lévi-Strauss*, aki a kulturális evolúció egyik eurocentrikus elméletéhez sem ragaszkodott, meggyőzően érvel amellett, hogy az emberiség meghatározott mennyiségű témával rendelkezik, és egyes társadalmak azokból válogathatnak (1966). Minden társadalom szembekerül a betegség, halál, szerelem, jó-, illetve balszerencse problémájával. Az, hogy a világ bizonyos kultúrái melyeket emelik ki, még nem magyarázható a kivándorlással vagy a közeli kapcsolatokkal. A hason-

lóságok miatt nem lehetünk bizalmatlanok más népek kreativitásával szemben.

Másodsorban: ha, mint rendszerint állítják, évszázadokra visszanyúló indoeurópai együttélésekről beszélhetünk, nem meglepő, hogy átfedéseket találunk a vándorló és letelepedett népek elbeszélő műfajában. Lapage tömör, és magyarázataiban összefüggő, tanulmányának legmegrendítőbb témája az a tehetség, mellyel a cigányok a tündérmeséket interpretálják. A *Görög-Karady* által szerkesztett kötetből tudjuk, hogy – a megszokottól eltérően – a cigány mesék nem mindig végződnek úgy, hogy a cigány hős elnyeri a királykisasszony kezét, és a bűnösök lakolnak. A cigány mesék hőse tragikus alak maradhat, és hiányzik belőlük a nem cigány mesék minden-kívánságot-teljesítő jellege. Ez mind nagyon is igaz: a cigányok üldözőikkel szembeni viszonylagos tehetetlenségének tragikus felismerése, s egyben az elbeszélés hallgatóinak óvatos figyelmeztetése.

Kertész-Wilkinson tanulmánya a dél-magyarországi oláh cigányok énekes előadásairól meggyőző érveket sorakoztat fel arra nézve, hogy egy zenei előadást csak az érthet meg, aki maga is jelen van. Bár a cigányok ugyanolyan repertoárral is rendelkezhetnek, mint bizonyos paraszti kultúrák, a cigány zenei produkciók nem ugyanazon jelentéssel bírnak. Nagyobb hangsúlyt kapnak a nyilvános előadások. *Kertész-Wilkinson* mindenesetre azt kérte Stewarttól, hogy a nyilvános előadásokra koncentráljon, mely főként a férfiak kiváltsága. Stewart úgy találhatta, hogy az alternatív női zenei tevékenység számára nehezebben érthető. Ez azonban nem az ő hibája. A nők művészetében gyakran sokkal burkoltabb szimbólumokat fedezhetünk fel.

Kertész-Wilkinson a részvétel fontosságát hangsúlyozva kijelenti, hogy az előadás nem csupán a társadalmi kapcsolatok tükörképe, illetve reprodukciója, hanem mozgásművészet és esztétikai élmény is egyben. Az oláh cigányok megkülönböztetnek lassú hallgatókat és gyorsabb, tánccal kísért dalokat. A cigányok saját kultúrájukhoz hoznak létre azáltal, hogy magyar dallamokra magyar stílusban táncolnak „roma lépéseket és mozdulatokat” használva fel. Tágabb értelemben azt mondhatnánk, hogy a cigányok saját kifejezőmódjuk szerint szimbolizálják a cigány kulturális és társadalmi kategóriákat. A látszólagos „utánzás” és alkalmazkodás félrevezető, a cigányok egyéni módon alakítják át a domináns motívumokat. A „tiszta, autentikus” kulturális formákat kutató tudósok ezeket az újításokat figyelmen kívül hagyják.

Kertész-Wilkinson ugyanezzel a fajta improvizációs készséggel találkozott az éneklésnél, így bebizonyosodott az a tény, hogy a cigányok igenis rendelkeznek saját, alter-

natív jellegű interpretációkkal. Amint egy oláh cigány fiatalember tömören megfogalmazta: „Megtanulhatjátok a dalt, de a hangunkat és ahogy éneklünk, soha.” Az általuk használt „alkotás” ugyanúgy közös munka eredménye, mint amennyire improvizáció. A cigányok a magyarság kiválasztását is körültekintően végzik, s ez szintén aktív tevékenység, nem csupán válogatás nélküli utánzás. A hetvenes évek végén magam is úgy találtam, hogy az angol cigányok rendszeresen megválogatják, melyik gádzsó dal felel meg nekik, akár elénekeltek, akár csak rögzítették azt. A családi életéről, elhagyott gyermekekről, csavargó hobókról szóló western- és country dalokat saját életmódjukhoz igazították.

Kertész-Wilkinson anyaga ugyanolyan világosan tárgyalja azt a másfajta, sajátos előadásmódot, mely az egyén fontosságának kihangsúlyozására szolgál. (A nők például a férfiuralom nyilvánosság előtti kigúnyolására használják föl ezt a lehetőséget.)

MÓDSZEREK ÉS /FÉLRE/ÉRTELMEZÉSEK

A cigány kultúra elemzésében főszerepet játszik az egyéni elbeszélésben rejlő fantázia. *Braid* például a cigány narráció szövegekörnyezet alapján történő bonyolult felosztására tesz javaslatot attól függően, kinek, hol és mikor folyik az elbeszélés. Hangsúlyozza a néprajztudomány fejlődését, mely már nemcsak a megszerkesztett elbeszélésekre koncentrál. Ehelyett a mindennapi életéről kötetlen formában előadott részletes interpretációt kapunk.

Egyes szemelvények nagy mértékben emlékeztetnek azokra a néprajzi anyagokra, melyekkel a társadalomtudósok, azaz a szociológusok, de főként a szociálintropológusok foglalkoznak. Döntőbizonyítékul és tanulságul szolgál a népjellegzetes szóbeli kifejezőmódja.

A walesi beiskolázásról és a cigány istenszemléletről írott tanulmányokból sajnos hiányoznak ezek az anyagok (*Clay és Mends*). A módszerben rejlő lehetőségek ellenére a kérdőíves jelleg túlzott mértékben korlátozta a kutatás menetét. Kevés hely maradt az önkéntes válaszokra és megjegyzésekre. Ez nem jelenti azt, hogy a kérdőív teljesen használhatatlan. De akár a kisebbséget, akár a többséget kérdezzük egy domináns társadalomban, gyakran szoros korlátok közé kényszerülünk. A kérdőív leginkább az egyszerű kérdésekből álló nagyobb felmérésekhez való, ahol a pontosság a fő szempont. Az Istennel kapcsolatos kérdések előre feltételeznek egyfajta állandó meghatározást, valamint hogy csak keresztény isten létezik. Nincs hely arra, hogy az egyes csoportok által felszínesen nézve

esetleg hasonló, egyébként viszont különbözőképpen értelmezett istenhitet ábrázolhassuk. Stewart dokumentumfilmjéből meggyőződhetünk, hogy a cigányok mennyire más jelentőséget tulajdonítanak a szentelt víznek, a keresztelkedésnek, a papoknak, templomoknak és rituáléknak. Olykor például a katolikus egyház által előírtakkal szemben többször is megkeresztelkednek gyógyulásuk érdekében. A gádzsók elől rejtve maradt, a cigányok által kultúrájuk jellemzőjeként megteremtett újfajta értelmezések így érthetővé válnak.

A cigányok és nem cigányok oktatásban való részvételének és teljesítményének grafikonon történő ábrázolása tájékoztató jellegű. Emellett a vándorló csoportok és az oktatási intézmények egyéni nyilatkozatait is érdemes volna szövegszerűen végigkísérnünk. A néprajzosok példái ugyanis az egyéneken is túllépve a sajátosságokat hangsúlyozzák. Nem szabadna egyszerű „anekdota”-ként kezelnünk ezeket, hogy kedvenc tudományos sztereotípiámmal éljek. Végül is Lapage és Braid tanulmányai nagyszerűen demonstrálják, mennyi információ rejlik az anekdotákban és elbeszélésekben. Én ezt grafikonos elméletnek neveztem el.

Abban a sajtóságos helyzetben vagyok, hogy nemcsak mások rendkívül érdekes és információkban bővelkedő

értekezéseit kell áttekintennem, hanem egy olyan tanulmányt is, mely általam el nem ismert nézeteket tulajdonít nekem. Rendszerint megpróbálom figyelmen kívül hagyni a mások publikációiban talált félreértéseket. Jelen esetben, mivel nem tudok magyarázatot adni, úgy tűnhet, egyetértek a kijelentésekkel.

Actonék fájjalják, hogy a gádzsó egészségügyi intézmények mostanában a cigány nők egészségére koncentrálnak a férfiak rovására. Amennyiben tényleg ez a helyzet, rávilágíthat arra, hogy évtizedekig tartó hallgatás után a társadalom női tagjainak egészsége végre fontos kérdéssé vált. Növekszik az érdeklődés a gége- és emlőrák iránt, mióta fejlettebb technikai eszközök segítségével korai diagnózist lehet felállítani. A technológia fejlettsége következtében szülést szinte kizárólag kórházakban végeznek. A menopauzát azóta kezelik betegségként, mióta óriási tőkét fektettek be a HTR-be. Nem meglepő tehát, hogy az egészségügyi intézmények a többségi népesség mellett a kisebbségi csoportok, ezen belül a cigányok asszonyait is egyre inkább figyelemmel kísérik.

Nagyot tévednek, és naivak is azok a gádzsók, akik a cigány nőket csupán felesleges „kinövésnek” tekintik. Beképzettek, akik úgy vélik, a cigányoknak semmi közük az egészségügyi programokhoz. Természetesen nagyon helyes, ahogy Acton, Caffrey, Dunn és Vincent pontosan

HIVATAL

5.

beszámolnak feljegyzéseikről. Elkésztő azonban, hogy a felelősséget ilyenkor az antropológusokra hárítják, mint az efféle nézetek állítólagos terjesztőire. Egyes pedagógusok és egészségügyi szakemberek teljesen zavaros, etnocentrikus nézeteket hangoztatnak a *mochadi* (tisztátalansági) tabukat illetően. Ezek az emberek valószínűleg sohasem találkoztak még másfajta világszemlélettel, mielőtt a cigányokat megismerték volna. A félreértések egyre gyakoribbá válnak, különösen ha a tanulmányozandó antropológiai beszámoló nem az egészségügyiek vagy a gádzsók részére íródott kézikönyv. (A főként szociális munkások által olvasott, a *New Society*-nek írott cikket a cigány tisztátalanságról nagyra értékelte egy cigány olvasó, aki arra kérte a szerkesztőt, hogy további, hasonló jellegű publikációkat jelentessen meg. Ez a cikk sem a nemi kérdésen alapuló tisztátalanságot tárgyalja.) Acton, és valószínűleg a többi szerző is tévesen gondolja azt, hogy elsődlegesnek tekintem a nemi tisztátalanságot. Gyenge bizonyítékuk azon alapulna, hogy a tisztátalanságról szóló részletes értekezésem megjelentetésére egy, a nők kultúrájának tanulmányozására szánt gyűjteményben adódott lehetőségem. A cikk valóban a női nemre koncentrált. De még itt is vigyázva mutattam be a születés és a menstruáció körüli tisztátalanság fogalmát, a testről alkotott általános hiedelmek összefüggésében, nemre való tekintet nélkül. A „Vándorcigányok” (1983) e témában írott fő fejezete a tisztátalanságot általánosságban és az állatok szempontjából osztályozza. A nemek tárgyalásának kisebb fejezet jut. Actonék előbányásszák az ősrégi viccet, miszerint az antropológusokat nem érdekli a történelem. A monográfia az utóbbi évtizedekben megjelent antropológiai tanulmányokhoz hasonlóan mégis bővelkedik történelmi utalásokban.

A többi kutató számára neveltséges azt sugallni, hogy antropológust értelmezésben megkérdőjeleződik a cigányok illetékessége a „kényelmetlenség, fájdalom és halál lehetőség szerinti elkerülésére”. A cigányok haldoklónál és halottaknál tett kórházi látogatásainak elemzésekor rávilágítok arra, hogyan viseltetnek a cigányok a halállal szemben. Sajnálatos, hogy a domináns, nem cigány kultúrák nem kívánnak szembesülni a halállal, s a gyászt tabuként fogják fel. A cigányok itt egyfajta kényszerű, de csodálatra méltó, elhárító jellegű gyakorlatot folytatnak. A cigány nők világosan és értelmesen előadott beszámolóiról, hogy mennyire nem bíznak a szülés technológizált ellenőrzésében, teljes mértékben megfelelnek az egészségügyben dolgozó szociológusok és antropológusok által megerősített modern gyógyászatba vetett szkepticizmusnak. Terepmunkám idején éreztem úgy, döntő konzekvenciákkal járna, ha egy gádzsó által leírt, a cigány nők

nőgyógyászati problémák elleni védekezéséről és gyógyulásuk intim részleteiről beszámolnék. Jó, hogy a jelen tanulmány létrejöttében közreműködő cigány nők már nem igénylik ezt, és ők maguk választhatják meg, hogy a nyilvánosság előtt milyen formában jelenjenek meg hasonló témák.

Intellektuálisan bizarrnak tűnne, ha egy antropológust úgy jellemeznénk, mint aki el tudja viselni az ún. „primitív” és „tudományos” gondolkodás kettősségét, az előbbit privilegizálva, mivel a szociológusokkal és gádzsó egészségügyiekkel szemben főként az antropológusok vonják kétségbe a dichotómiát (*Evans-Pritchard*, 1937, *Lévi-Strauss*, 1966, *Horton és Finnegan*, 1973). Más alkalommal már kiemelttem, hogy a gádzsók sokkal inkább hajlanak a miszticizmusra, mint a cigányok, akik általában – többek közt jövődőlésnél is – szkeptikusabbak, racionálisabb szemléletűek klienseiknél.

Ha a gádzsó egészségügyi hatóságok képviselői nélküli áldozatoknak tekintik a cigány nőket, csak sajnálhatjuk őket tudatlanságukért. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy kulcsfontosságú esetekben a cigány férfiak valódi politikai és gazdasági hatalommal bírnak. Ebből a szempontból a cigány nők alárendeltek lehetnek, de mint korábban kiderült, gyakran sokkal erősebbek, mint a gádzsó nők. A csoporton belül és azon kívül is képesek változtatni bizonyos előírásokon. Talán ez lehet az, amire Actonék a cigány nők által megteremtett férfiuralomként utaltak. A társadalom azon feltételezése, mely szerint a cigány gyermekek gyámoltalan áldozatok, a cigányok által jól kihasználható sztereotípiává vált. A cigány gyermekek saját fogalmaik szerint igen jól tájékozottak, és ravasz politikusoknak számítanak a gádzsókkal szemben. Ez is olyasmi, ami gyakran hiányolható a cigány gyermekek gádzsó oktatását egyre inkább nélkülöző gádzsó pedagógiai programokból.

Ez volna az egyetlen kikötésem, miután elolvastam Actonék gyűjteményében *Mary Waterston* törvényhozásról és gádzsó stratégiákról szóló rendszerezett tanulmányát, mely a gádzsó iskolákban megteremtendő a korrepetálás és az írásbeli kultúra megismerésének lehetőségét a cigány gyermekek számára is. A dolgozat különben is emlékezetes marad, mint a cigányellenes politika, és egy üldözött kisebbség jogaival és jólétével szembeni közömbösség gyilkos kronológiája. Waterston nem tér ki az Acton-nal és Kenrick-kel évek óta tartó nézeteltérésekre. A különböző véleményeket alkalomadtán az ESR műhelyekben is összeütközteszhetik.

Egyetértek az *Ian Hancock* értekezésében olvasottakkal, mely a gádzsók munkáiban állandóan fellelhető plagizálást mutatja be. Ahányszor a cigányok nyelvről,

világnézetéről, kultúrájáról felbukkan egy sztereotípa, úgy tűnik, az nem az egyéni szerző által közölni kívánt eredeti mondanivaló, hanem korábbi szövegek arcátlan ismételtetése. Még hihetlenebb, hogy korábbi szövegekből vesznek át megállapításokat, történeteket, és úgy írják át azokat, mintha elsőként tapasztalták volna. Ezt a fajta „művészetet” gyakorolja Hancock szerint *Isabel Fonseca*, aki mostanra a nemzetközi média által is ismertté vált a területen. Néhányan (Hancock, Sutherland, Fraser és jómagam) fel is ismertük saját munkáinkat, melyeket Fonseca eredeti felfedezéseként mutatott be, idézőjelek vagy a szerzőkre tett utalások nélkül.

Hancock, a maga utolérhetetlenül kegyetlen stílusában vázolja fel egyes gádzsó tudósok eredeti forrásokról és származásánról alkotott véleményét. A sors iróniája, hogy míg az antropológusok megrójják a cigányokat azért, hogy „ellopják” a többségi társadalmak dalait, történeteit és szókincsét, előbbieknél semmi kifogásuk más gádzsók eszméinek és tényeinek eltulajdonítása ellen.

Hancock tanulmánya a tiszta indiai önellátó kultúrát vizsgálva még egy jelentős konzekvenciára világít rá: a popularista szerzők az indiainak nem minősíthető összes nyelvi fordulatot kiszűrik. Ebből fakad az az elgondolás, hogy a „kötelesség, igazság, idő, veszély, lelkesedés” fogalmakra a romáknak nincsenek megfelelő kifejezéseik. Ez a kijelentés azt feltételezi, hogy a nép erkölcsi és strukturális káoszban él. A többi nyelvből átvett szavakat „lopott”-ként figyelmen kívül hagyják. Hancock azonban, arra emlékeztet bennünket, hogy az a nyelv, melyen a szerzők legtöbbje ír, ugyanúgy keverék, s mindössze huszonnyolc százalék angolszász szóval rendelkezik. A gádzsó szerzők a cigányok mélyreható tanulmányozása közben nem veszik észre, hogy saját kultúrájukból is hiányoznak azok a fogalmak és az a fajta erkölcsi tisztaság, melyet az angolszász szókincs már nem képes betölteni a mai angol nyelvben.

Veress **Krisztina** fordítása

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- Acton T.** and **Mundy** (eds.): *Romani culture and Gypsy identity* (Studies of **David Smith**, **Ginny Lapage**, **Willie Reid**, **Donald Braid**, **Ken Lee**, **Michael Stewart**, **Irén-Kertész Wilkinson**, **Mary Waterson**, **Bernard Mends**, **Thomas Acton**, **Ian Hancock**, **Judith Okely**)
- Clifford, J.** : *The Predicament of Culture* (Cambridge Mass: Harvard University Press, 1988)
- Evans-Pritchard, E.**: *Witchcraft, Oracles, and Magic among the Azande* (Oxford: the Clarendon Press, 1937)
- Fábán, J.**: *Time and the Other: How Anthropology makes its Object*, (New

York: Columbia University) Press, 1983

Fog Olwig, K. and **Hastrup, K.** (eds.): *Siting Culture* (London Routledge, 1996)

Gilroy, P.: *Small Acts* (London: Serpent's Tail, 1993)

Horton, R. and **Finnegan, R.** (eds.): *Modes of Thought* (London: Faber and Faber, 1973)

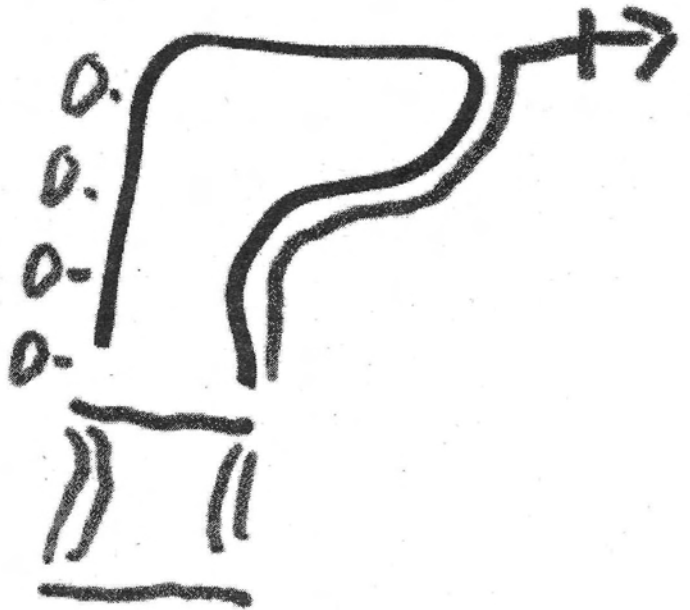
Lévi-Strauss, C.: *The Savage Mind (transl.)* (London: Weidenfeld and Nicholson, 1966)

Okely, J.: 'Why Gypsies hate cats but love horses' (in *New Society*, 17, February, 1983. Vol. 63. no. 1057.)

Okely, J.: *The Traveller-Gypsies* (Cambridge: Cambridge University Press, 1983)

Stewart, M.: *Brothers in Song: The Persistence of (Vlach) Gypsy Identity and Community in Socialist Hungary* (Ph.d. London School of Economics, 1987)

Sutherland, A.: *Gypsies: The Hidden Americans* (London, Tavistock, 1975)

TANIR

5.

Eörsi István

Allen-anekdoták

1

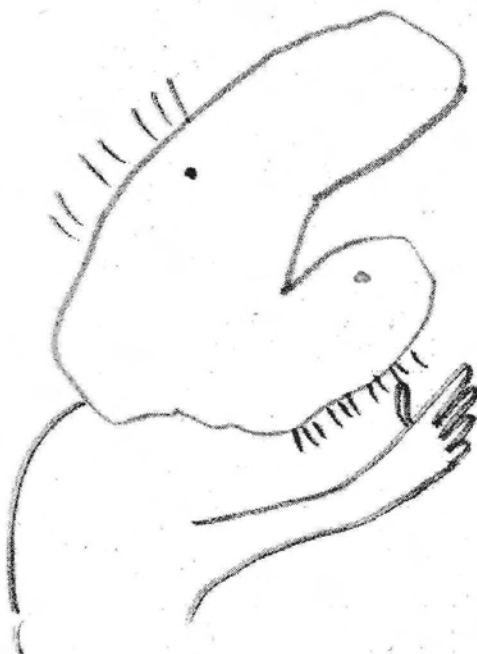
„Mi rosszat csináltunk,
 hogy egyszerre megsértődtek?”
 „Egyremegy – mondtam –, az efféle
 barmokkal nem kell törődni.”
 S mert csendjével felelt csak,
 megkérdeztem, hogy ő ezt
 másképpen látja-e. – „Másképp
 – felelte Allén –, szerintem
 senkit, az állatokat sem
 szabad megbántani.”

2

Az Apostolokban este
 együtt múltattuk időnket:
 Allén és élettársa,
 a daliás, szőke Péter,
 továbbá Modigliani
 álma meg én. A női
 szépség a melegekre
 mélyebben, önzetlenül hat.
 Mi ketten mentünk előbb el.
 „Lefeküdtetek aztán?” –
 kérdezte Allén másnap,
 és válaszomat hallva
 az arca felragyogott.

3

Allén szerint barátja,
 Gregory Corso költő
 meglopta őt ahányszor
 csak tehetette. „Akkor – mondtam –
 miért nem szabadulsz meg tőle?”
 „De hisz csak harmincezret
 lopott összesen harminc
 év alatt: hát nem ér meg
 évente ezer dollárt
 – felelte Allén –
 egy ilyen jó barát?”

1. Proféta

Paul Roman

NAPLÓTÖREDÉKEK*

LXII.

Nem az az igazi szeretés, ha csak úgy tudok szeretni, ha csak úgy szerethetek, hogy pusztán a másíknak legyen jó (csak neki legyen jó), miközben magam kizárólag azzal foglalkozom, hogy a másík által szeretett szeretést elégítsem ki (...), hanem akkor közelít igazán simogatásom a tökéletesebb felé, ha a másík szeretésében magam is részesülök; saját magam a másíkszeretése révén. Bizonyos kompromisszum ez, a szeretés, a másík sajátos szeretésének „elviselése”.

1938 január 20

XXXIV.

Sokáig azt hittem, hogy naplót írni merőben butaság, az írás lehetőségétől foszt meg maga a naplóírás. Gondolhatunk ekkor Tolsztojra, aki, ha nagy terjedelmű naplóján dolgozott, vagy akár csak jegyzetelt, évekre elvesztette regényei fölött hatalmát. Az amúgy is sovány termékenységgel megáldott ember ne írjon naplót, vagy ha ír, akkor csak azt írjon.

Most úgy gondolom, nincs különbség e kettő között. Az erkölcsi igazságtalanságtól való szabadulás, a vélt, vagy valós bűn alól készülődő feloldozás feltétele lehessen akár mindkettő, ugyanis ki mondja meg, hogy a maga tökéletlenségében melyik képes eljutni az igazság közelébe.

1937 október 12

XXV.

Gyakran mondják, hogy ezt és ezt az embert egy hajszál választja el attól, hogy zseni lehessen, vagy hogy ezt és ezt a zseniális embert egy hajszál választja el attól, hogy bolond legyen.

Zsenialitást mindenesetre egyetlen valamirevaló (tanult) emberben sem fedeztem fel ez idáig. A zsenialitás

halála lenne, ha az elemző gondolkodás keretei közé szorulna (...)

Ilyen módon teljesen természetesnek tartanám, ha például egy, mások – gondolkodó szellemek – által tökéletesen butának és unteelligensnek tartott kanásznak zseniális jelzöt tulajdonítana valaki.

Egy kanász zsenialitása ugyanaz, mint egy tébolyodott zeneszerző, vagy – minden tovatűnő haszontalan mítosz nélkül – bármely megháborodott ember zsenialitása, aki a világról tudomást sem vesz, nem mérlegel, mert nem tudja, hogy a világ elviselhetetlen, ha tudomást veszünk róla. Ezekben az emberekben valamilyen istenáldotta érzéketlenség ült koponyájuk azon pontjára, ahol ezek a dolgok eldőlnék. A születés pillanatában, előtte, talán később, senki nem tudja...

1936 december 15

XXXIII.

Úgy hírlík, nagy hitele van azon emberek vadságának, józan polgároktól való távolságának, akik maguk is vadak, s nem illeszthetők be semmilyen békés célokat szolgáló társaságba. Én azt gondolom, hogy legalább annyira hitelt érdemlő lehet az a vad, aki vadságának lehetőleg precízebb kibontakozását a lehető legkonszolidáltabb élet gyakorlása mellett tudja véghezvinni, hiszen vadsága és brutalitása így a nyugodt lét higgadt keretei között a legkimódoltabb, legteljesebb lehet. Célja elérésének érdekében ezen lehető legnyugodtabb élet kell neki ahhoz, hogy a vadak között természetesen a legvadabb lehessen...

1937 október 9

Neményi Zsolt fordítósa

*Paul Roman (Román Pál) magyar származású, angliai születésű kispap írásai, töredékes naplója, mely szinte kizárólag különös gondolatokat tár fel az olvasók előtt, az 1940-es években került napvilágra az angliai Reading egyik belvárosi házának pincéjéből. Nincs pontos adatunk arra vonatkozóan, hogy Paul Roman mikorszületett, a fönmaradt papírok kettő, rövid naplórészletei szintén más dátumot jelölnek meg: 1904 június 13, 1907 szeptember 4 és 1907 november 9-t Annyit mindenesetre tudunk, hogy 1939 január 18-án halt meg Readingben. Korabeli levelezések – a readingi levéltár anyagai – alapján sem magyar, sem angol hozzátartozók nem jeleztek rokonsági kapcsolatot az elhunytal.

Köszönet Haász Antalnak, aki a naplót később gondozásába vette, s megmaradt részét felajánlotta a szerkesztőségnek.

Tamás Amaryllis

Csehszlovákia után megint szorulni kezdett a hurok

– beszélgetés Herskó János filmrendezővel –

„Filmes szempontból” azért mentem el – ezt meg is írtam több levélben, de csak egy-két emberhez jutott el, a többit elkobozták –, mert úgy éreztem, egy csomó embernek vagyok a gazdája. Nemcsak mint filmrendező, hanem mint a Főiskola főtan szakvezetője vagy egy időben rektorhelyettese, és főleg, mint stúdióvezető. Lassanként rájöttem, hogy míg a hatvanas évek elején és közepén jó kompromisszumokat lehetett kötni, mert a hatalomnak szüksége volt arra, hogy mi jó filmeket csináljunk, és annak fejében bizonyos ideológiai megalkuvásokba is belementek – ez az akkoriban készült filmek tömegével bizonyítható –, addig Csehszlovákia után megint szorulni kezdett a hurok. Azt kezdtem érezni, hogy Dárday Hugónak – aki az utolsó osztályombajárt – nemcsak az ővédelmében mondom azt, hogy „ezt a filmet most tegyük félre, majd megcsinálod, ha kimész a Főiskoláról, mert neked is szükséged van a diplomára”, hanem azért is, hogy magamnak is megspóroljak egy újabb kellemetlenséget. Úgy éreztem, már kezdek rossz dolgokat csinálni. És akkor jobb, ha a kompromisszumokat mások kötik meg helyettem. Szóval, jobbnak láttam, ha nem ragaszkodom a hatalomhoz, mert nem biztos, hogy hasznára leszek azoknak, akiket bizonyos kompromisszumokra rábeszélék – a saját érdekeemben. Inkább elmentem innen. Nagyon jó emlékekkel, mert ha a saját filmjeimre, főleg azonban ha azokra a filmekre gondoltam, amelyeket a stúdióban vagy a Főiskolán csináltak a gyerekek, úgy éreztem, nem kell szégyenkezni. Arra nem számítottam, hogy odakint filmsként fogok megélni. Mély meggyőződése, hogy igazán jó filmet az ember csak ott és arról csinálhat, ahol az első húsz évét leélte, ahol az emberek belső és külső gondolkodásmódját, érzelmi világát nagyon pontosan ismeri.

Az ember kijelenti: „Legföljebb taxisofőr leszek”, de ez romantikus elképzelés. Az volt a szerencsém, hogy éppen akkor alakult Stockholmban egy főiskola, és kiderült, hogy ott használható vagyok. És még magasabbra jutottam, mint itt – a rektorságig. Tehát legalább a tanárságot folytathattam, az pedig, hogy ott is kiderült: mégis értek valamihez, ahol „se rokona, se ismerőse”, se senkije nem vagyok senkinek – visszaadta az önbizalmamat.

– *Itteni filmes barátai tudták tartani Önnel a kapcsolatot?*

– Ez volt „az évtized disszidálási botránya” 1970-ben. Azt mégsem lehet mondani, hogy bárki félt volna. Írtak, ahogy „kijutottak”, később aztán innen is. Furcsa hely-

zetek adódtak. Amikor Várkonyi kinn volt, nagyon kedves volt, amikor viszont a tanítványaim idejöttek a vizsgafilmjükkel egy diáktalálkozóra, problémát csinált abból, hogy a fényképem (mint egy özvegyasszony férjének fotográfiája) benne volt az egyik filmben.

– *Kínos lehetett...*

– Provokációnak is föl lehetett fogni! Senki nem gondolt rá – én sem –, csak a gyerekek mesélték, hogy ebből volt egy kis zavar... Ismeri azt a kifejezést, hogy „nem létező személy... *Non existing...* Szóval nem létező személy voltam az első néhány évben, amikor minden olyan komplikált volt.

– *Figyelemmel kísérte tanítványai pályáját?*

– Persze, érdekelt. Nem akartam elvágni a szálakat. Eleinte nem volt olyan egyszerű, mint ahogy most hangzik, hogy „a végén az ember rektor lesz”. Rettenetes külső és belső harcok... Először is „egy idegen nyelv erdejében”, idegenek között, akiknek a gondolkodásmódját is meg kell tanulni. Pedig épp az a legnagyobb veszély, hogy minden emigráns annyira igyekszik alkalmazkodni a temperamentumhoz meg a szokásokhoz, hogy végül eltűnik mögöttük. Ott például az a szokás, hogy nem vágnak egymás beszédébe. Tőlem aztán megszokták a munkatársaim, hogy én képtelen vagyok erre, mert nem így nevelkedtem. Én beleszóltam. Eleinte kértem, figyelmeztessenek, ha zavarja őket, de persze akkor is mondtam a magamét, mert „most jutott eszembe”, és nincs értelme húzni az időt. Mikor az új rektornak átadtam a helyemet, az a pár főmunkatárs, akivel hétenként kétszer-háromszor ilyen munkavítákat tartottam, az új rektorral elkezdett vitatkozni. Kiderült, hogy most már ők is közbeszólnak! Szóval, sikerült megfertőzni őket, hogy valódi vita alakuljon ki.

De visszatérve a kérdésre, persze, ott is voltak Magyar Filmhetek. Már a harmadik-negyedik évben ott járt Sándor Pali, Simó a filmjeivel, aztán eljött látogatóba Fábri. Amikor '80-ban először hazajöttem, ki se mozdultam a vetítőtől. Száz órát néztem filmet! Mert valamenynyit volt munkatársam, tanítványom megmutatta szinte minden filmjét, amit tíz év alatt készített. Az volt a véleménye, hogy a hetvenes évek elején, a nyolcvanas évek elején – függetlenül attól, hogy a magyar történelem „nem ismeretében” a néző nem tud asszociálni egyes filmekhez – a magyar filmek kétharmada (vagy minimum

egyharmada) jobb volt, mint az európai átlag. Csak bizonyos dramaturgiai klisék, főleg azonban az asszociációs nehézségek miatt mégsem tudta áttörni a határokat. Most át tudná törni, ha megcsinálná azokat a történeteket, amiket akkor nem lehetett.

– Szőke András kereste meg legelőször azzal, hogy dolgozni szeretne Önnel a „Kiss Vakond”-ban?

– 1980-ban, még félig-meddig „illegálisban” mutatgattam meg nekem ezeket a filmeket. Amikor már „létező személy” lehettem. *Per Anger* – aki negyven év után jött ide először – és *Klein György* rákkutatató professzor beszélgetéséből csináltam egy filmet, itt ez volt az első munkám. Aztán *Gazdag Gyula* meghívott tanítani, így ismerkedtem meg Szőkével. De hát akkor én már „híres svéd epizodista” voltam. *Lars von Triers* első két-három filmjében és más svéd filmekben is szerepeltem, a rendezők kérésére. Ezt nem tudta Szőke, ő csak úgy ráérezett... Egy szituációs játékban egyik tanítványom apját játszottam, de ő azt mondta, inkább az anyjára emlékeztetem – ebből született az ötlet.

– A mostani „osztálytalálkozón” hogy érezte magát?

– Az osztály – a második osztályom – összejött a hetvenedik születésnapomra. Nagyon jól éreztem magam, részint, mert az osztály majdnem „teljes létszámban megjelent”, részint, mert érződött, hogy tényleg nem „formaliter” csinálják. Ember Judit szervezte az egészet – a betegágyából. *Lányi András* is benézett „mint osztályidegen”.

– Büszke a tanítványaira?

– Arra voltam mindig büszke, hogy nem csak az első filmjüket csinálták meg nálam, akár a tanítványaim voltak, akár csak az utolsó évben dolgoztam velük, mint például *Szabó Pistával*, akit, amikor *Máriássy Félix* megbetegedett, én patronáltam. (Aztán az én csoportomba került még *Kardos, Rózsa*, később pedig, amikor botrány kerekedett *Kósa Öcsi* filmje körül, ők – *Kósa, Sára, Csoóri* mint külső filmíró – szintén odajöttek.) Szóval, míg itthon voltam, nemcsak az első filmjét csinálta meg mindenki, hanem legalább a másodikikat, *Szabó Pista* már a harmadikat is! Mint Oscar-díjas, ő futotta be a legnagyobb karriert..., de hát *Simó* is befutott egy pályát, úgy is, mint filmrendező, úgy is, mint producer, ahogy *Sándor Pali, Gyarmathy Livia, Böszörményi Géza, Szomjas, Grunwalsky* is – és az a szép, hogy még ma is a derékhad... lennének, ha – persze, gazdasági okokból is – nem állt volna be ez a borzasztó szétziláltság...

Zsuffa József kint van Amerikában, vagy *Ventilla*, az egyik legtehetségesebb tanítványom, akinek olyan érzéke volt a filmhez, mint *Mozartnak* a zenéhez.

– Ha *Máriássy, Huszárik* vagy *Bódy* elment volna...?

– Az igazán jó rendezők, akik sokkal egyszerűbben kimehettek volna mondjuk Hollywoodba, általában óvakodtak ettől, *Fellinitől Bergmanig*... Mert aki egyéni, jó

filmeket tud csinálni, nagyon nehezen illeszkedik bele mindenfajta rendszerbe. A csehek közül csak *Forman* jutott valamire, a többiek – *Nemec, Passer* – tönkrementek. Úgyhogy nem olyan egyszerű a dolog. Mert a maga által említett emberek tehetsége éppen abban volt, hogy abból tudtak kifejezni valamit, ami itt van! És nem csak általában, mesterségesen csináltak „ügyes” filmeket!

– Én a nagyobb szabadságra gondoltam, mint lehetőségre.

– A szabadságot ott más korlátozta volna! A saját vágyaik, valamint amit abból, ott, meg lehet valósítani... Ez nagyon komplikált és tragikus dolog. Itt kellene olyan helyzetet teremteni, hogy az emberek olyan filmeket csinálhassanak, amelyek áttörnek a korlátokon. Nagyon nehéz, de talán most, hogy ez európai problémává vált... Európai film tulajdonképpen ugyanúgy nem létezik, mint a magyar. De remélem, hogy létezni fog, én ilyen buta optimista vagyok.

– A *Blue Box Moziban* is erről vitáztak nemrég.

– Igen, igen. Nekem az a véleményem, hogy a most megindult fejlődés lehetővé teszi, hogy a mozgókép-művészet egy része ugyanolyan lehetőséget kapjon, mint az irodalom – három-négyszáz évvel a nyomtatás feltalálása után. Jelentősége van annak, hogy egyéni módon (videoszalagon, CD-lemezen) is terjeszthető lesz a film, mert a magyar vagy a közép-európai filmnek az a hátulütője, hogy ebben a mozi-szituációban ma már csak olyan országokban él meg, amelyeknek százmillió lakosa van. Bármennyire igaz, hogy az amerikai filmek uralják a világpiacot, mégsem abból élnek! Amerikai film akkor hozza vissza a pénzt, ha Amerikában (!) jól megy. A többi csak „hab a tortán”, na és – ha szabad így mondani! – a világuralom kiterjesztése. De a döntő a „belső piac”, az pedig lehetetlen a televízió korában! Az új technikai eszközök lehetővé teszik majd, hogy egy film kivethető legyen, és ha Magyarországon csak százezer ember nézi is majd meg, de Európa-viszonylatban esetleg egy-két millió. Mint ahogy a század elejére *Thomas Mann* is jó üzleti befektetésnek bizonyult, annak dacára, hogy könyvei nem voltak ponyvák. De visszamehetnének akár *Dosztojevszkijig* vagy *Tolsztojig*. Abból lett a komerciális siker, hogy az egész világon olvasták!

Igaz, hogy moziválság van, de a tévék csak úgy nyelik a filmeket! Ez azt is jelenti, hogy sok jó történetre van szükség! Ezért tartom fölösleges, önrombolóvitának, hogy „a technika megöli vagy nem öli meg a mozit”. Inkább arról kéne beszélni, hogy azokat a történeteinket, amiket nem mondhattunk el, elmondjuk-e. *A kenyereslány balladáját* is csak most lehetett leforgatni a *Közgáz Vizuális Brigáddal*.

Ügy tartom, hogy annak, aki ma Európában filmmel foglalkozik, nem szabad földadni. Az új terjesztési módok másfajta közönségkapcsolatokat is létrehozhatnak. És mindezekből kialakulhat a jövő.

A vadászat előtti órában a három férfi elhagyta otthonát. Csendesen ültek, és várták az idősebb intését.

Mind a hárman aprócska lyukat fúrtak a földbe, és a személytelenség alázatos föl vállalásával a lyukra feküdtek. Koitáltak a mindenséget megtermő földdel.

Testükből nem képletesen, nem a fehér ember metaforikus hisztériájával, hanem valós aktusként kiengedték a termékenység egyik résztvevő elemét a másik résztvevő elembe. Megelőlegezve, visszaadva azt a földnek, amit a sikeres vadászatkor elvesznek tőle, csak azért, hogy legyen mit enniük.

„Ez az utolsó nászunk nekünk:
Egymás husába beletépünk,
S lehullunk az őszi avaron”

(Ady)

Felesége nyugalmát nem akarta zavarni. Egyedül indult a kockázatos shop-vadászatra, szép ételt akart vásárolni. Szatyorja meg is telt csobogástalan heringgel, lemezdobozba préselt marhahússal. A termékek kódszámát illedelmesen leolvasó pénztárgép megkönnyebbülve nyugtázta a bevásárlás becsületes mivoltát.

Nehezen nyitotta ki az ajtót.

A feleség illatos ruhában feküdt a televízió előtt, türelmetlenül várta a vacsorát. Már dél óta nem ettek semmit.

A jóllakottság testüket eltulajdonította, s némán ugyan, de okosan feküdtek egymás mellett – libidótlanul.

Forgács Rezső

ODABENT VI.

míglen szemeid távolodóban
soványló verebek holdütötte háztetőn
hogy ki éjszakám lehetsz
már-már jégdióban barnácska lepketetem csak
ha fölédhajolván
már-már hiányod fölé
most én is veledveszhetek
a közös hiány helyettünkvalóságába

míglen szemeim távolodóban
sötétlő kavicsok behavazott háztetőn
hogy ki éjszakád vagyok
már-már jégfonálka átlátszó üveghangya csak
ha fölémhajolván
már-már hiányom fölé
most te is velemveszhetel
a közös hiány fenyőtű-pillanatába

és másvalakiMi
akik ha lennének-lehetnének
a mindennapokkal
a minden eljövő napunkkal újra érkezendők
tonnányi vajjas kenyerekkel
akik önnönmagunk helyett is
lennének-lehetnének
új babaházban
új babamelegben
magunk is puha lőszbabák
idegen szirmok a kertben idegenek

meglehet csak az éjszaka
ahogy itt feketéllik a paplan alatt
meglehet csak a sejtalem

meglehet csak kevészavúságod
paplanalatti semmiben
csöndindulós nekemnémulásod

meglehet csak pusztá búcsúzásod
lámpavigyázta semmiben
szemedlehungyt örök hallhatásod

s hogyan felelhet a Kérdező
hínáros csendjében
ha ki megadná magát a hajnal jelének
ki eljövendéséért visszagyermekül
itt az álomlépcsőház huzatában
aki eljövendett
fehérebbnek lenni önnön fehérségénél
aki eljövendett
visszahúzódni ahol
nem történhet nem történik semmi
szoba harangjába
hol napkorongnyi szőkeséget álmodik
hol ezerszer volt magunk is jelen
minden éjszaka
minden eddigi éjszakánk
párna tollában gőzölgő fényes gesztenyék
mint páráink a közösek
az ölelkezések felszálló csillaganyaga
hámig az olvadozásban
az eggyé lenni készülők
kik ezerszer volt magunk
most a párna tollában már-már idegenek
hámig ezerszer kialakult
volt közeledésben
páros bűnbe esett a Kérdező
míg körbeállta a nehezülő illat
hogy hódítani széptevők recipéje szerint
maga a napkorongnyi szőkeség
mit álmodni vágyott gyönyörű lőszbabát
mit álmodni vágytam
valamíg háttal feküdt
s ujja a plafonig ért

aligha
gárgyulásommián
de inkább hogy
belémesimpaszkodott
vizsgálva
hasmánt-fektedet
a fölismerés
miszerint
feszkeskedő kerek
seggecskédet

használok párna gyanánt
sokkal inkább
mintsem
valamely fal-iránt
fordulván
holmi háttal-alvással
elszarakodni
reggelig

hogya a nyál a hús
a tapintás pillanatában
kacajos boszorkaünnepet
a szempillák mögött
míglen homlokára jelet ír a hajnal
míg a kőlépcsőn álldigálván
a cirkalmatos vaskorlát
egykor ki nem fordul
s nem szegi nyakunkat végérvényesen
hogya könnyűsége madarakat
nedves tenyereinkbe
lánykori ujjad begyére
hogya míg szeplő-pötty pötty-szeplő
elhódítsalak magadtól vénséges széptevő
ki lenni igyekeztem
s ha voltam
ha vénséges széptevő
ha szeplő-pötty pötty-szeplő
s hámg háttal feküdt
lenni igyekeztem
ha voltál
ha boszorkaünneper
szombati per
a nyál a hús tapintás pillanatában
mellettem fenséges löszbaba

még ha olykor-olykor
felémgfordulásod
mégis hanyatt-homlok
előlem futásod
nemkülönben hozzám simulásod
egykor máshoz sírva borulásod
még ha hanyatt-homlok
máshoz borulásod
mégis olykor-olykor
felémgfordulásod
hozzám nemkülönben sírva simulásod
egykor felém: előlem futásod

és igen a közös szem
a közös vese
a közös vöröslés
a ráncos lepedő alattad-alattunk

az ujjaid
és igen a város kutyái
a fent ott fent összeérő háztetők
a tűzfal fényégyszögei
az ablakokban
fekete gombóccá zsugorodó
öregasszonyok
kik harmadig-nyílt szájjal sziszegnek
míg szoba harangjában
hull az idegen szírom
hóFehér hullás mintha énekelnek
mintha teremtés
helyetted-helyettem harangok
hogy túléltek magunkat
a távolodás őszinteségével
a megmaradozás gőgjével
jóvátételment némasággal
valahai folyó képzelte hídkövén
lassú delelés
szepelő-pötty pötty-szepelő

karod karomban karral
szemed szememben szemmel
mígnem jelet ír a hajnal
mígnem fehéredettebb fehér
és fehérsége fehérebb engem
mígnem fehérebb fehérsége fehérebb engem
a megmaradozása a megmaradozottaké
kik elérkeztek az elvesződés
gyűrűző iker-pillanatáért
az eljövendetteké
ha kik egymásban egymásnak vagyandók
a nyálért
a húsért
a vöröslésért
ha ki kérdező a tudásodért
a szemeidből a sírásodból
a félelmedből a tekintetedből
a mozdulatodból a hajad hullásából
a gyötrődésedből a fehérségedből
ha kik vagyunk
szép jeges padok mint szoknyás félelmünk
a krétopporral beszórt Gellérthegyen
a paplanalatti lámpavigyázta semmiben
most megmaradozásunkból
kik túlélhetjük magunkat
mert nem történik nem történhet semmi
míg feszeskedő kerek seggecskédet
párna gyanánt
míg lehet esély
a kérdés valamikori iker-pillanatában
beléd-egymásbamosolyogni
napkorongnyi szókeségünkbe

a halálos születés állapotába
és vereséget aratni
győzelmet szenvedni
mindétig holnap TE mindétig holnap ÉN

valahogy
megmaradozni
szőnyegen
meztelen ülőknek
függönyrés -reggelig
szeretkezőknek
borosüveg fölött
egymást nevetőknek
a tegnap hajnalába
öltözködőknek

valahogy
megmaradozni
holnap is
a szőnyegen ülőknek
függönyrés-reggelig
szeretkezőknek
borosüveg fölött
egymást nevetőknek
a holnap hajnalába
öltözködőknek

kik hangyalábnyi éjszakában
mindétig napkorong
szemkorong
szőkeség

G. 10 66: 127 ELEMETSÜTI A „NAP”

Ladik Katalin közreadja

A VÍRUS NEVE LA CIOTAT

– részlet a készülő regényből –

Az üvegező nő medjugorjei látomása – vírus a makrokozmoszban – aszerelmeslevél.

* * *

– Nézzen a villanyégőbe! Mire hétig számolok, lecsukódik a szeme. Tudatában lesz mindannak ami történik, és az itt történetekre is vissza tud majd emlékezni. Most számolok: egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét – mondom halkán, mire az üvegező nő lassan lehunyja szemét. Ám arcizmai továbbra is feszültek maradtak. Legutóbbi látogatása óta két hónap telt el, és azóta fáradtabbnak, gondterheltebbnek látszik. Csak éppen felugrott hozzám, mondja, mert valójában egy kis élelmiszert jött vásárolni Pestre, elhozott egy újságokkal és folyóiratokkal megtömött sporttáskát. Az újságok legtöbbje a színésznőről szól, de egy csomó folyóirat a költőnőtől való. Egyébként nemrég kaptam tőle egy képeslapot Franciaországból. Egy füledt, kornyadozó tengerparti városka néhai idillikus látványát most égbemeredő, ágaskodó fallikus vaszerkezetek, kampókkal, daruval ellátott toronyerdő változtatta meg, miként egy betegség, járvány hatására a szórványosan előforduló kóros elváltozás egy jó táptalajon felduzzasztva, a maga teljes rémisztő pompájában kivirágozva és kórósán átváltozva áll: La Ciotat.

– Keressen egy olyan eseményt az életében, amelyre pontosan emlékszik, de úgy mesélje el, mintha minden ebben a pillanatban történe, és

nem úgy, mintha egy múltbéli eseményre emlékezne – mondom lány hangon az üvegező nőnek, akinek láthatóan jól esik a pihenés. Arcizmai is mintha egy kicsit lazultak volna.

– Már régen el szerettem volna mondani, hogyan jelent meg nekem a Szűz, mert azt már elmondtam magának, hogy ettől a harmadik jeladástól kezdve kezdtem el írni a történetemet. – Itt szünetet tartott, de látszott rajta, hogy átadja magát az érzéseinek, amelyek hatására, mintha felélénkült volna. Hangja is fiatalosabbá vált.

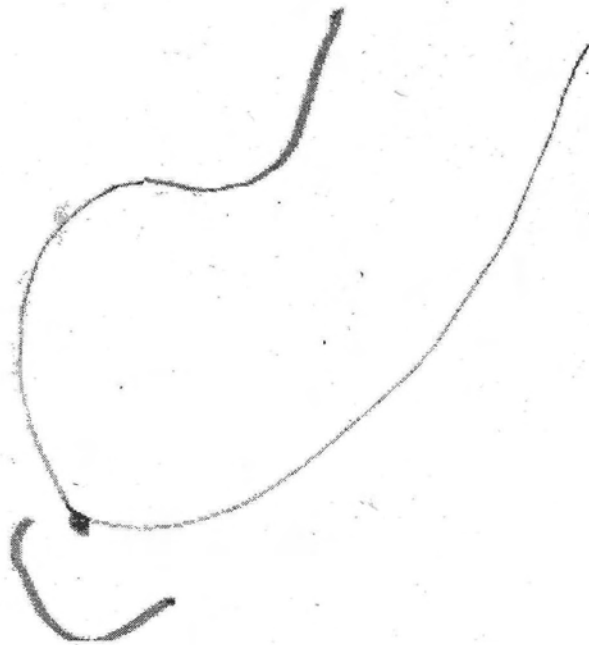
– Több mint negyvenezer ember várja, lesi órakon át a jelenést. Nincs zaj, tülekedés, mocskok. Az emberek végtelen sorban lassan haladnak a hegy felé, ahol várható a jelenés. Mindenki türelmes és derűs. Szőlőskertek mellett, kukoricásban haladunk, szinte egymás nyomdokaiba lépve, hogyne tegyünk túl nagy kárt az ültetvényben. Néha valaki kiválik a sorból, és égre meredt tekintettel, üdvözült állapotban áll ott hosszú ideig. Csönd van és áhítat. Van, aki térden csúszva teszi meg az utat a keresztig, a Szűz megjelenésének első helyszínéig. Az út valójában egy ösvény a Dinári-hegyek cserjei között, talpunk alatt éles sziklaerezet és bűvópatakgyökök. A térden csúszók el-elmaradoznak mögöttünk. Egy-egy kődarabcsörrenése a felforrósodott, mezítelen talpak alatt, egy tüskés bozót zizzenése vegyül az időnként feltörő sóhajokba. – Itt elhallgatott, mintha azon gondolkozna, mondja-e tovább.

– Lát még valamit? – kérdezem. – Meséljen tovább!

– Most kétszáz méter magasan lehetünk, és lepillantok az alattam finoman szivárgó emberfolyóra, akárha egy lélegző, szürke selyemkendőt látnék, melynek redőiből a felszálló párát, miként felgyülemlett fohászt izzadja ki magából a hegygerinc. – Barátnóm arca szelíd lett és távoli, akár a szavai.

– Most már vissza kell fordulnunk, nem juthatunk el a keresztségig, mert az útvezetőnk jelzi, hogy hamarosan indul vissza a buszunk Mostarba. Még visszanezünk a vörösödő égboltnak arra a darabkájára, ahol mostanában, szürkületkor az égijel mutatkozik. Szótlanul, kissé csalódottan foglaljuk el helyünket a buszban. És hiába lessük az esti szürkületben a Medjugorjét körülvevő hercegovinai hegyek fölötti égbolt egy részén a Szűz jelét, semmi sem történik. Az ablaküveget törülgetve, kitartóan fürkésszük a mind jobban távolodó égdarabkát, és már majdnem kijutunk a hegykoszo-

rúból kivezető aszfaltszalagon, amikor megtörténik a csoda. A Madonna Medjugorje és Mostar között az autóbuszban jelent meg. Nem váratlanul jött, úgy is mondhatnám, megidéztük, mi, a busz utasai. Vérnyílás! Húsablak! Bal halántékom homokszemcséi rátapadnak az ablaküvegre. Már látható a hasadék! Rózsaszín nyalka emelkedik a távolodó szőlőkertek fölé! Az autóbusz ablakfüggönye egy kanyarnál arcomba csapódik. Riadtan megmarkolom az ölemben ringatózó, sötétlila szőlőfürtökkel teli nylonzacskót. A fürtök most adják ki magukból a késő délután melegét. Édeskés pára száll fel ölemből. Ennek a műanyag bugyi is oka. A rózsaszín nyalkakendőt egy légörvény most felszip-pantja, egyenesen a fölöttünk gyülemlő sötét felhők közé! Ott van a hasadék, az égen ácsorgó sötétkék kabátok között! Ez a hasadék lüktet, akár a táguló seb. Minél mélyebbé válik annál ragyogóbb lesz a rózsaszín. A lüktetés felgyorsul, a falánk

EZ NEM MADAR, DE A MAMA CIGÉ 11.

égtölcser ritmikusan szürcsöli magába a maradék kéket! Most abba hagyja a tágulást, megdermed egy pillanatra, és izzani kezd. A hasadék közepén fehér izzás keletkezik. Most állt meg az idő!

* * *

Az üvegezőnő arca eksztatikus gyönyörrel tanúskodik. Egy ideig mindketten hallgatunk. Aztán visszahozom őt a jelenbe. Időközben valósággal megfiatalodott.

– Azt olvastam a szerelemről – mondom neki, – ha egyszer ez a vágyakozás vagy képesség meghalt, az ember önmagának eleven sírjává válik, és ami még tovább él belőle, csak merőhamuja annak, ami annak előtte volt. – Ahogy ezt kimondtam, már bánom is, mert nem illik ide, most nem erről van szó. De az üvegezőnő olyan érdeklődéssel néz rám, mintha azt mondaná, értem én, mi bántja magát, nekem igazán elmondhatja!

– Tudja, engem nemcsak az foglalkoztat, hogy mi van a halál után, hanem az is, hogy mi van a születés előtt? – fordul felém. – Magának mi a véleménye erről?

Még soha nem láttam ilyen vonzónak az üvegezőnőt. Valami erotikus pára lebegi körül. Magas nyakú fehér garbó van rajta, válla, karja finoman ívelt, majdnem lányos. Mellei közepes nagyságúak, melltartót visel. Fekete bőrszoknyája eltakarja térdét. A bőrkosztüm kabátkája a fotel támláján a feje alatt. Nem látok ősz hajszálakat.

– Nincs feltámadás, nincs reinkarnáció. Enyészet van – mondom. – Kozmikus törvényszerűségek vannak, amelyeknek csak részleges megértésére vagyunk felkészítve. Annyira, amennyire létfenntartásunkhoz szükséges.

Barátnőmet láthatóan érdekli amit mondok, én viszont egyre zavartabbá válok, nem szívesen beszélek erről. Ezért inkább mások szavai mögé bújok.

– Az emberiség egyfajta vírus a makrokozmoszban. Pusztító és ezzel önpusztító is. Járvány, amely megjelenik, kulminál és elmúlik, miután elpusztította a létét biztosító környezetet.

– Ha jól értem, maga szerint az emberek idézik elő majd a világ végét? – kérdezi bizonytalanul.

– Nem szeretem használni ezt a kifejezést. Egy kataklizma természetesen valaminek a végét jelent, de az új megszületésének lehetősége is benne van.

Egyre ingerültebbé válok, de folytatom. – Ismétlődő, de különböző létformákról beszélek. Azt olvastam, hogy egyfajta emberi létforma volt valamikor a múltban, de eltűnt, vagy megsemmisült, vagy áttette magát egy más időbe. – Az üvegezőnő arcán hitetlenkedést látok. Szinte kéjes elégtételt érzek. Folytatom. – Az általunk ismert emberiség korában, ezért vannak utalások az Apokalipszisre. De ne hallgassunk most egy kis zenét?

* * *

Az üvegezőnő arcát alig látom, elfordította tőlem. Megbántottam? Teste feszesnek, ruganyosnak látszik. Én pedig mind feszültebbnek érzem magam, és valami megmagyarázhatatlan ellenséges érzést fedezek fel magamban iránta. Felteszem Bruckner IV. szimfóniáját. A szoba lassan elsötétül. Betolakodó sárga hullámok. Sárga víz tölti be a szobát. Fekete fotelben lebeg az üvegezőnő. A vilányégőt nézi. Lassan felismerem az érzést, amely hatalmába kerített. Féltékeny vagyok erre a nőre! Ez az érzés annyira ésszerűtlen és hihetetlen, félek tőle. Megijedtem önmagamtól. A sporttáskából taláломra előveszek egy levelet. Úgy teszek, mintha olvasnék. Az üvegezőnő mintha elaludt volna a sárga lebegésben.

* * *

„... azok a cseppek, forró cseppeid ölem gyökereiben! Beiszom őket, szagolgom, felnyalom szagodat, ölem táguló barlang, üregei visszhangozzák hiányodat. Ujjaimat forró barlangomba dugom és szagolgom, rajtuk van-e még az illatod? De, jaj, kiszárad a barlang nélküled, ujjamról leszárad illatod, bőrömről leszakadozik árnyékod, mert nem

vagy velem. Mire soraim, bűvópatakként eljutnak hozzád, addigraerőtlen, nagyon megtört férfileszel, én pedig fáradt asszony, aki kiapadt kutat hordoz méhében. De addigamíg ez bekövetkezik, elárulok valamit a titkos és ős vizekről, amelyek bennünket összetartanak, de el is választanak egymástól ... Tudom, hogy most a saját kislányod combjait simogatod, és lenyalogatod a vért a térdéről, arról a sebről, amelyet akkor szerzett, amikor együtt korcsolyáztatok avárossal melletted befagyott tavon, és hosszú, szőrös ujjaidat most az ő nadrágja mélyébe fúrod, akár annakidején az enyémbé, amikor még azt hittem, hogy én vagyok az egyetlen kislányod. Akkor azt mondtad, mi ketten alkimisták vagyunk, gyere, húgom, kutassuk fel, leljük meg magunkban növényi lényünket! ... És fává lettünk, diófává, befelé növekedő, körkörösén táguló világgá...

De hová lettünk azóta, hol vagyunk, mi két diófa egymástól? ... A harag keblében, a zsibbadtság szorításában, az önzés karjaiban, a féltékenység és a szenvedély ölelésében! Veszélyes vizekre taszítottál, és én mind távolabbra sodródom tőled, szerelmem! Azt akarod, hogy Bolygó Diófa legyek a Pannon tengeren?

Láttalak a Tolvajok Völgyében, amikor azt a nőt csókolgattad, aki verseket ír, akire egyszer azt mondtad, hogy az anyám. Ó, istenem, az az éj, az éjek éje volt! Ágyadban kinyitotta piros ernyőjét és a mákról beszélt, aki szemérmes, de mégis lazán tartja össze kelyhét, és így könnyen szirmok nélkül marad. Amíg beszélt, piros esernyőjéről nyalogatta szenvedélyed harmatát, és ó istenem, boldog volt!

Itt, ahová sodródtam, nincsenek évszakok, csak

aszály van, kiszáradt tengerfenék ez, az égbolt is megcserepedett sárból van. Amíg írom levelem, érzem, hogy elapadnak nedveim, nem vagyok már az a nedvdús kislány, akit annakidején öleltél, most annyi idős vagyok mint te, de meglehet, hogy nálad is szikkadtabb lettem, AUM, AUM, AUM!

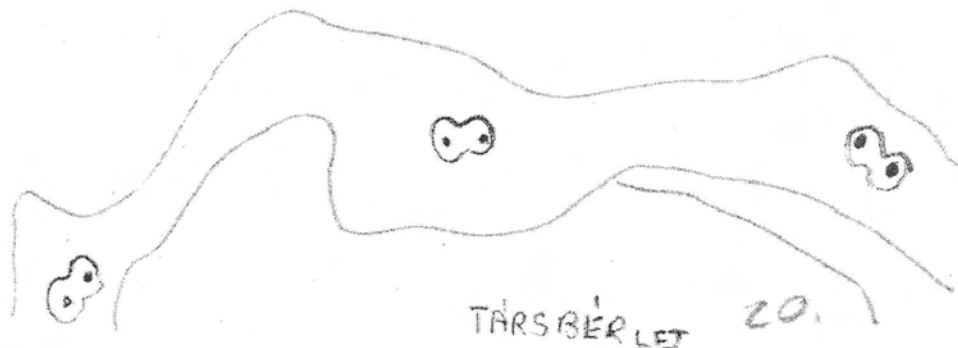
Most kínomban bűvópatakká változom, és a föld köldöke leszek, hogy bárhova elvezesselek, a halálba is, ha akarod, mert minden pataknak van bűvőcipellője, az enyém piros színű és a cimbalom hangján szól, HRÍ, HRÍ, HRÍ, HRÍ, HRÍ, HRÍ, HRÍ! ... „

* * *

Itt abba hagyom az olvasást, mert erősen rázkódni kezdtem, a tudóm szagat a sírástól, az ölem fájdalmas görcsbe rándult, könnyek nélkül sírok, hangtalanul zokogok, vigasztalhatatlanul tátogok, kiszáradt számban megcserepedett nyelvem ágaskodik, belefúródik szájpaddlásomba, és azt süvitem zihálva: La C i o t a t!

Az üvegezőnő kezét érzem homlokomon, de én nem bírom abba hagyni a zokogást. Csak hajladozom, száraz falevél hangon hajtogatom, hogy kiszáradt patak vagyok, kiapadtam alig két lépésnyire a tengertől!

– Nem kellett volna ennyire felizgatnia magát, hiszen nem is magának írták! – Majd gondterhelten kiindult a szobából. – Már ismerem a járást, most én főzök magának egy teát. Magának sok folyadékra van szüksége, hiszen teljesen kiszáradt!

Antal István

MOZAIK

FÜGGETLEN

Ma már mindenki független ebben az országban. Még a Kiszegző Párt is. A minap az az öröm ért, hogy hírvélvettem, független filmekből tervez sorozatot a Magyar Televízió. A hamvas lelkű, bűgő hangú szerkesztőnő írást kért tőlem a sorozat bevezetőjéhez, aminek nem igazán örültem, mert a filmemet vágtam, és igyekeztem függetleníteni magam az ebben gátló körülményektől. Végül, egy telefonhívásból fakadó félreértésből, munka után, holt fáradtan mégis megírtam a szöveget. A hölgy azt mondta, élet-halál fontosságú, és reggel nyolcra érte jön. Háromnegyed tízre megérkezett. A szöveg elolvasása nélkül azt mondta a feleségemnek, hogy ha lehoznak belőle valamit, akkor is csak nagyon kis honoráriumra számíthatunk. Remélem, most már végképp független maradok tőle.

BORTRÁGYA

Nagy mennyiségű hamisított bort foglalt le a finanszírozó a Kiskunságban. Az elhülyült arcú, güllőszemű, huszonöt kilós öntögető munkás – akinek születése, de egyenes és oldal ágon már bizonyosan nemzedékek óta tök mindegy, hogy mit iszik – azzal védekezett az ügybuzgó riporter kérdései hallatán, hogy neki az is mindegy, hogy miből öntöget. A munkáját végzi, nem kötelessége tudni, hogy mi az. Igaza van, bár féltem az életét. Féltem, mert látszik rajta, hogy pihenési idejében meg-meghúzza a balonokat. Azért baj ez, mert a beszámolómból mellékesen, és a világ legtermészetesebb hangján kiderült, a pénzügyőrök attól kaptak gyanút, hogy az ellenőrzés során citrátssavon és más jellemzőnek tartott segéd-

anyagokon kívül, a borhamisítás alapkellékének számító műtrágyából is nagy mennyiséget találtak a pincében. Éltek a gyanúperrel, és tovább figyelmeztettek, miközben mi, a jóváhagyásukkal, tovább öntöttük magunkba a nitrogénből és mit tudom én kicsodából előállított, folyékony szarimitációt. Ez olyan evidencia, mint hogy a balsorsa okán a Kun utcai kórházba kerülő fekvő betegeknél áldania kell a szerencsését, ha nem kap szépsziszt a takaró puszta megérintésétől.

AVANGTÁRD

Az elektronikus avantgárd új típusú szabadcsapatát figyeltem meg nemrég akció közben a Bajcsy-Zsilinszky úton. Kockafejű, EU kompatibilis, szép szál, nyalka rendőr buzgólkodott videóval az út szélén parkoló gépjármű körül. Sapkája félrecsúszott, szerencsésére nem járt felettes a közelben. A közeg felettes énje a művészi önkifejezés rabja volt. Nem törődött azzal, hogy a mögötte álló, sárga, darus szállítóeszközt irányító, rendcsináló és perselytöltő vállalkozó egyszemélyes élcsapata csupán. A művészi buzgalomnak adta át magát. A biztosan bizonytalanul és a bizonytalanul biztosan bekövetkező törésvonalak egyeztetésén dolgozott, mert az önkifejezés lehetőségének dacára, a művön minden bizonynal sok olyan előre meghatározott adatnak és ismertető elemnek kellett szerepelnie, amelyek ketrecként korlátozták a fantázia szabad szárnyaltatásában. De nem lett fusztrált: ahogy a zseniális balerinát sem zavarja a hattyú halálának előadásában magára öltött tütü, spicc-cipő és piciny fehér korona. Úgy láttam, őt is csak inspirálták az ön- és közkorlátozások. Igaza van ef Zámbo Öcsikének: ha elkapja a kreativitás, min-

den emberből előbújik az önkéntes rendőr. Hát még ha a rendőrből az önkéntes! A csoda testet ölt.

NATO

NATO-ban legjobb a Laibach.

TV-SHOP

Azavantgárdúj, potenciálisfészke. Idiotizmus, de kötötten hülye és szimpatikus. Hasonló a helyzet, mint a videózó rendőrrel. Tudnillik,

1., statikusan bemutatott, monoton ritmusú mozgás adja benne az élet egyik felét (narancsbőrtől megfosztandó, pánttal borzolt női segg rángása; átlátszó kádban buborékoló vízpezsgő ugyanazon, vagy az előző ikertestvérenek látszó, bikinis hölgy körül, aki disztिंगváltan élvez, és ernyedten vigyorog, gyémánt ékszereket rázó, degenerált olasz, parvenü újbennszülött a posztindusztriális világból,

2., az élet másik fele a statikusan deklaráló egyén, aki

a) primitív vadember, de ismeri a mellmaszírozást és a kézi súlyzók használatát,

b) klimatikus gyógytornásznő, aki leszedi nőink csontjáról a húst,

c) magas imitációs készlettel rendelkező, zakós, gatyás embermajom: nem csak fordítani képes az egyes pontban szereplő olasz szavait, de a gesztusait is a maximumra nagyítja fel.

A kötöttségeknek és a titkolt, megbombázandó, elfojtott vagy kibontás előtt álló vágyaknak legalább olyan tárháza ez, mint a tornatanár erősítésével működtetett, általános iskolai évfolyam ünnepély. A szelleműrprogramja!

LADY DI

Elton John soha többet nem fogja nyilvánosan előadni a *Candle in the Wind*-et. Persze. Így sokkal több fogy a lemezből. (*The answer's just blowin' in the wind* – Bob Dylan.)

WILLIAM S. BURROUGHS

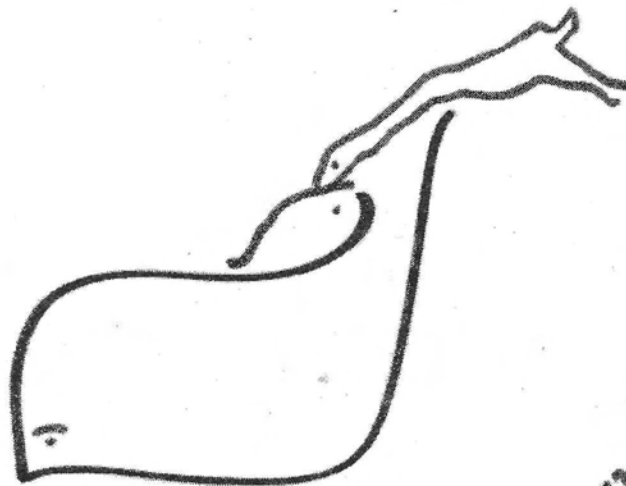
Meghalt.

The funk is the preacher

The junk is the teacher

I'm a believer

Never mind the dealer

13.

... HÁT MERRE HARAPJAK?

ÜZENETEK PIMODÁNBA VI.

A néger, akit hazavisznek a világkiállításról, s aki, mert már eszéet vette a honvágy, otthon a faluban, az egész törzsjajveszékeltése közepette, síri komolysággal adja elő – hagyományozói kötelességből – azokat a tréfákat, amelyek „Afrikai népszokások” címszó alatt elragadtatásba ejtették a nagyérdeműt.

A negatív társadalmi egyetértés létrejött a cigány, a roma népséggel szemben. A magyarországi átalakulásban itt jelenik meg e legerősebb konfliktus, amely egyfelől a roma népség gettósodásában, a fehér, legális gazdaságból való kiszorulásában és a feketegazdaságba menekülésében fejeződik ki, másfelől a nem cigány népség gettósító, távolságtartó, kizáró, büntető, rendet és védelmet követelőmagatartásában. A közbiztonság, a halálbüntetés visszaállítása, a polgárőrség, a börtönügy, a szociálpolitika kérdései mögött jelentős mértékben a cigány kérdés társadalmi kezelésének problémái húzódnak. A magyar társadalom nem tud, nem akar szembenézni azzal, hogy az átalakulás igazi vesztese a roma népség. A magyar politikai élet viszonylagos mérsékeltségét és óvatosságát jelzi, hogy a parlamenti és parlamenten kívüli pártok közül egyetlenegy se meri, akarja elvállalni a cigányellenes dühöket és szavazókat.

Azok túlnyomó többsége, akik nyíltan kiállnak a határon túli kisebbségek érdekeiért, alig vagy egyáltalán nem ejtenek szót a magyarországi kisebbségekről, vagy a kisebbségi törekvéseket (a magyar cigányság és zsidóság ügyét például) éppúgy értetlenséggel szemlélik, mint a szomszédos országokbeli magyarokét az érintett államok nacionalistái.

...nincs bennem semmiféle kizárólagos etnikai szolidaritás. Az etnikai általánosítást pedig – a kirekesztő nacionalizmust... – visszataszítótnak tartom. De ebből nem kovácsolok erényt. Lehet, hogy ez hiba, mindenesetre hátrány egy olyan világban, melyben – így vagy úgy – mindenki abban leli örömét, hogy kirekeszti a többiekét, akiket alacsonyabbrendűnek mer tartani...

Csak azok tisztelhetik egymást, akik tudják, kik is ok valójában, s éppen ezért tudják tisztelni mások másságát – ugyanúgy, miként saját egyediségüket. Amíg egy civilizáció vetélytársnak, ellenségnek, konkurensnek, alacsonyabb rendűnek tekint más civilizációkat, esetleg úgy látja, hogy veszélyt jelentenek számára, vagy saját érdekében korlátozni akarja befolyásukat – addig semmi jó nem várható.

A betörőről megemlítik a hírközlők, hogy cigány, Cziffra Györgyről nem. Hogy is van ez?

Csak egy dologból szabad általánosítani, mert kettő már zavarja az általánosítás érvényességét.

...ki kell kiáltani, hogy az erőszak, az egyenlőtlenség, a kizárás, az éhség, azaz a gazdasági elnyomás soha nem érintett még ennyi emberi lényt a világ és az emberiség történelme folyamán.

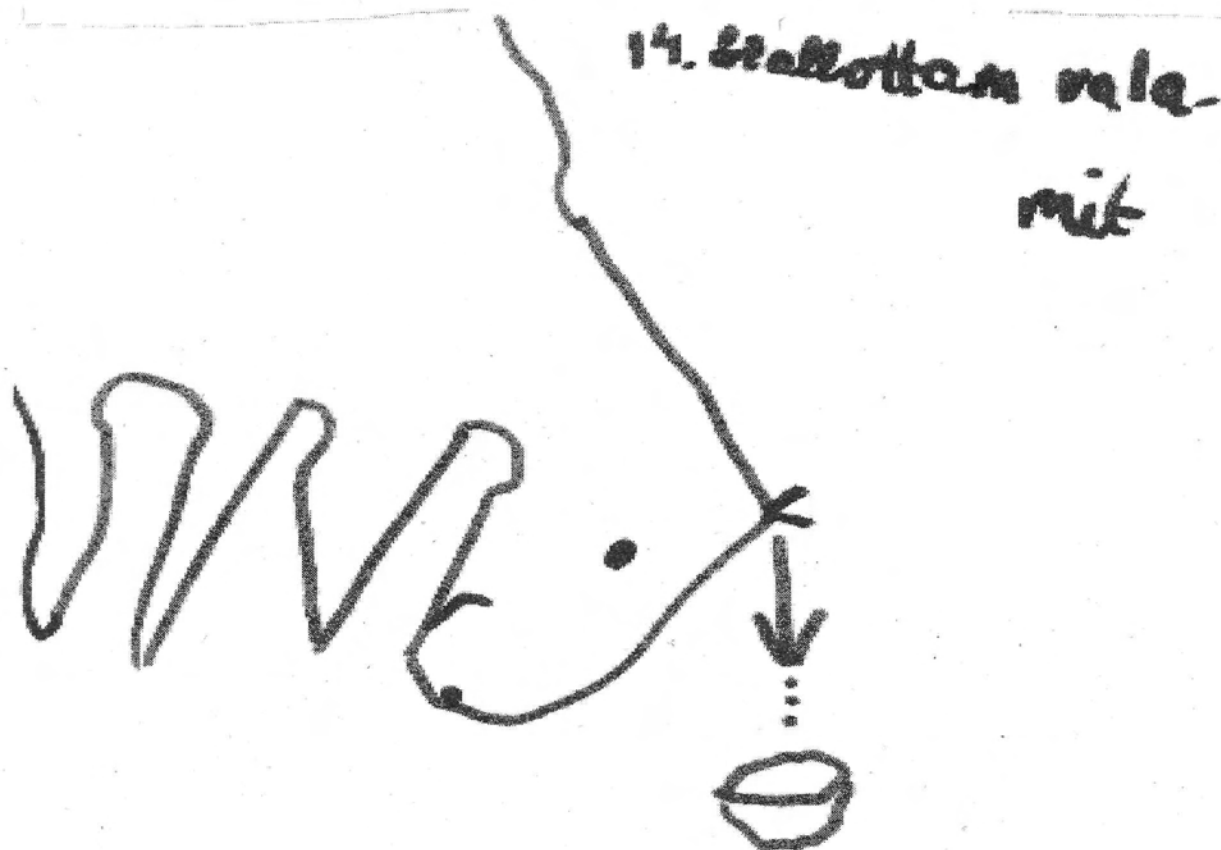
...semmiféle haladás nem feledtetheti, hogy soha, abszolút számban soha ennyi embert, asszonyt és gyereket nem tettek szolgává, nem éhezettek és nem pusztítottak el a Földön.

Ha szétkergetik a tüntetést, betiltják az újságot, titkosrendőrök követik a politikusokat, meghamisítják a választás eredményét, ha a gyanúsítottat kényszervallatják, mikor hatóságilag végigverik a cigánytelepet, ha megalázzák a homoszexuális polgárokat, ép erkölcsi érzékű ember nem maradhat érzéketlen, azt is tudnia kell, ha kimaradt véletlenül most a szórásból, ő is – egyénileg vagy mint közösség tagja – sértettje a cselekedeteknek.

Idézetek Franz Kafka, Lengyel László, Bíró Béla, Fejtő Ferenc, Václav Havel, Lukácsy Sándor, Réz Pál, Jacques Derrida, Majtényi László írásaiból

Válogatta: **Noszkai Gábor**

Tisztelt Olvasó!

A Cigányfűrő továbbra is megrendelhető postai pénzes utalványon az alábbi címen:

Cigányfűrő Szerkesztősége
1089 Budapest Baross utca 124.

Előfizetési díj összesen 576,- Ft + postaköltség - példányonként - Budapestre: 34,- Ft, vidékre 44,- Ft.

Hol kapható el a Cigányfűrő? Az alábbi helyeken folyamatosan:

Írók Boltja (VI., Andrassy út 45.),
Kékharisnya Könyvesbolt (V., Bajcsy-Zsilinszky út 36-38.),
Cirko-Gejzír (VIII. Lőrinc pap tér 3.),
Pont Könyvesbolt (V. Mérleg u.6.),
Örökmozgó (VII. Erzsébet körút 39.),
Hunnia Kávézó (VII. Erzsébet körút 26.),
Szindbád Mozi (XIII. Szt. István körút 16.),
Odeon Kft. (XIII. Hollán Ede u. 7.),
Tabán Mozi (I. Krisztina körút 87-89.),
Balassa Könyvesbolt (II. Margit utca 1.),

Művész Mozi (VI. Teréz körút 30.),
Blue Box (IX. Kinizsi u. 28.),
Századvég Könyvesbolt (V. Veres Pálné u. 4-6.),
Liget Galéria (XIV. Ajtósi Dürer sor 5.),
Graffiti (VIII. József körút 63..)
Király utcai Könyvesház (VI. Király u. 50.),
Bartók Könyvesbolt (XI. Bartók B. u. 25),
MTV Újságpavilon (V. Szabadság tér 17),
Fórum Könyváruház (VII. Rákóczi u. 14.),
Műcsarnok (XIV. Hősök tere),
Pedagógus Könyvesbolt (VIII. Múzeum krt. 8.)

VIDÉKEN:

Szokoly Antikvárium (Veszprém, Szabadság tér 13.),
József Attila Könyvesbolt (Kaposvár, Fő u. 33.),
Rónai Művelődési Központ (Miskolc, Mindszent-tér 3.),
Grand Café Művészmozi (Szeged, Deák Ferenc u. 18.),
a Székesfehérvári Városi Könyvtárban
és fiókkönyvtáraiban.

A lapot nem a Magyar Posta,
hanem már megint Anti terjeszti!

TARTALOM

Balogh Attila: <i>Két félteke – két tudat</i> -----	2
Judith Okely: <i>Kulturális alkotókészség és autonómia: nem másolás, csupán választás</i> (Veress Krisztina fordítása) -----	3
Eörsi István <i>verse</i> -----	12
Paul Roman: <i>Naplótöredékek</i> (Neményi Zsolt fordítása) -----	13
Tamás Amaryllis: <i>Csehszlovákia után megint szorulni kezdett a hurok</i> (beszélgetés Herskó János filmrendezővel)	14
Forgács Rezső <i>verse</i> -----	18
Ladik Katalin: <i>A vírus neve La Ciotat</i> (részlet a készülő regényből) -----	22
Antal István: <i>Mozaik</i> -----	26
Noszkai Gábor: <i>Üzenetek Pimodánba</i> -----	28
Balogh Attila: <i>Humorom</i> -----	32

E számunkat pszichológiai „játékkal”
illusztráltuk
Györgydeák György tusrajza

CONTENTS

Attila Balogh: <i>Two Hemisphere – Two Consciousness</i> -----	2
Judith Okely: <i>Cultural Ingenuity and Travelling</i> <i>Autonomy: Not Copying, Just Choosing</i> (Translated by Krisztina Veress) -----	3
István Eörsi's <i>Poem</i> -----	12
Paul Roman: <i>Diary Notes</i> (Translated by Zsolt Neményi) -----	13
Amaryllis Tamás: <i>Later On The Strings Began to be Drawn Tighter, Following The</i> <i>Czechoslovakian Model</i> (Interview with János Herskó Filmdirector)	14
Rezső Forgács's <i>Poem</i> -----	18
Katalin Ladik: <i>The Name of Virus is La Ciotat</i> (Extracts from the Novel) -----	22
István Antal: <i>Mosaic</i> -----	26
Gábor Noszkai: <i>Messages to Pimodán</i> -----	28
Attila Balogh: <i>My Own Humour</i> -----	32

This Copy's illustration is a
psychological „play”
Inkgraphic by György Györgydeák

A szerkesztőség munkatársai

Balogh Attila főszerkesztő
Prónai Csaba főszerkesztő-helyettes

Baranyi Ilona olvasószerkesztő
Ladik Katalin szerkesztő (vers)
Tamás Amaryllis szerkesztő (film, interjú)
Neményi Zsolt szerkesztő (széppróza)
Györgydeák György művészeti szerkesztő
Lukács Judit munkatárs
Balahoczki Mónika szerkesztőségi titkár

Antal István állandó munkatárs
Eörsi István és **Petri György** főmunkatársak

Cigányfűró kisebbségsszellemű művészeti és közérzeti folyóirat

Megjelenik: kéthavonta

Kiadja: a **Dunától a Gangeszig Alapítvány**

Felelős kiadó: **Kardos László elnök**

Cím: 1089 Budapest Baross utca 124.

Telefon: 06 30 343-799, tel/fax.: 303-7370

A **Cigányfűró** megjelenését a következők támogatják:

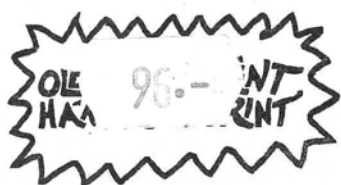
Magyar Alkotóművészeti Közalapítvány, Soros Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 1218-3881

Nyomdai előkészítés:

Nyomás: FRAGMENTUMKFT.

KUMOROM

Már huszadik éves, kifejezetten a mozgássérültek számára gyártott Trabant-hycomat autómmal rendszeresen és óvatosan közlekedtem a városban. Egy alkalommal éppen hogy meg tudtam állni a piros jelzésnél. Pechemre belémjött a mögöttem haladó autó. Észrevettem, hogyszintén mozgássérült vezet, s ezért az autómiban felejtett pléddel letakartam mankómat, hogy pozícióm előnyösebb legyen az ilyenkor szokásos veszekedésnél. Láttam, hogy egy feltűnően erős felsőtestű, de bottal közlekedő férfi jön felém. Idegesen fenyegetőzik, hadonászik öklével, s hozzám érve így szól:

- Te bűdös cigány, nem tudsz vigyázni!?
- Én kétségbeesve már csak ezt tudtam mondani:
- Te nyomorék, nem én vagyok a hibás.

Handwritten signature: Tóth R.K.

Handwritten signature: GÖRÖGFA'K 2004